

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő. NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendőek, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor
6 kor

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

A zsinati törvénytervezet az egyházkerületen.

A konvent által készített zsinati törvénytervezet az egyházkerület véleményezése előtt áll. Az egyházmegyék, kollegiumok és püspöki egyházaktól egybegyűlt 32 vélemény állt az Ig.-tanács vélemény-előkészítő bizottsága előtt. Ezek szem előtt tartásával készült az a *Véleményes javaslat*, melyet e bizottság az Igazg.-tanács elé terjeszt, hogy elfogadván a kerületi gyűlés elébe vigye, mint olyan határozati javaslatot, mely alapul szolgáljon a kerületi vélemény megállapításánál.

Alig lehet kétség az iránt, hogy az Ig.-tanács plenuma mélyrehatóbb módosítás nélkül magáévá teszi e bizottság munkáját, melynek megalkotásában tagjainak legjelesebb szakerei vettek részt. E reményben úgy tekinthetjük a „Véleményes javaslatot,” mint az Ig.-tanácsnak a kerületi gyűlés elébe terjesztendő *határozati javaslatát*. E reményben nyomatott ki és küldetett szét az eh.-kerületi közgyűlési tagoknak az a „Véleményes javaslat,” melyet e sorokban méltatni kívánunk.

A bizottság munkálatáról teljes elismeréssel szólhatunk. Készítői komoly, nagy munkát teljesítettek s összehasonlítván a kezéhez jutott 32, első foku véleményben foglalt anyaggal, örömmel állapíthatjuk meg, hogy nagyjában és egészében alig van kérdés, melyben az első foku vélemények többségének nézete ne érvényesülne. Urvendetes bizonyága ez annak, hogy egyházi főhatóságunk és az alsóbb hatóságok felfogása teljes összhangban van egymással, a mi természetesen csak növeli kerületünk véleményének súlyát és jelentőségét s biztosítékul tekinthető arra nézve, hogy bármi legyen majd a zsinati képviselők választásának eredménye a személyekre nézve, a kerület felfogása és véleménye a zsinaton is egyöntetű véleményü képviselőiben érvényesül. De biztosítéka közelebről annak is, hogy

e rendkívüli kerületi gyűlés is élesebb viták és nagyobb küzdelmek nélkül, fogja bevégezni nagy és fontos munkáját.

Nem gondoljuk ugyan, hogy valami gyorsan fog menni a dolog. Sok nagyjelentőségű elvi és gyakorlati kérdés van, a melyek leg-többjére nézve, ha a hivatalos vélemények olyan felette nagy eltéréseket nem is mutatnak, a közgyűlési tagok egyikének-másikának más az álláspontja. S hogy felfogásának érvényét szerezni igyekeznek: az természetes joga és maga iránti kötelessége. Azt azonban bizonyára mindenki meg fogja gondolni, hogy a magvetés és propaganda készítésnek természetesebb és czélszerűbb útja a sajtó és irodalom, semmint a nyilvános tanácskozás, főként oly nagy testületben, mint a mi közgyűlésünk, melynek oly nagyon drága az ideje, a szó szoros értelmében. A tanácskozás és a köz érdekében áll tehát, hogy a felszólalások röviden a konkrét határozati javaslatok benyújtására és rövid indokolására szoritkozzanak.

Bizonyos elvi kérdésekben a közvélemény annyira határozottan kialakult, hogy annak mostani megváltoztatása semmi reménnyel sem kecsegtet. Ilyenek: a 8. §. régi formájában való fentartása s minden megváltoztatására irányuló kísérlet elleni állásfoglalás; a zsinatpresbyteri rendszeren, mint jelszón való tulságos lovaglás elleni állásfoglalás; az uniónak inkább lélekben és érzületben való ápolása, mint a szervezet és adminisztráció részletező uniformizálására való törekvés; az egyház tanító és tanár elemeinek kellő, jogos és méltányos érvényesülése az egyházi közéletben, szemben a Királyhágón tuli leszorítással és az erdélyi tultengéssel s ezzel kapcsolatban a minden foku és rangu tanítézeteknek az egyház testéhez való minél szorosabb odakapcsolása; a felekezeti tudat nagyobb ápolásának és érvényesítésének szükséges volta egyáltalában, de különösen az egyházi élet őrhelyein álló egyéneknek ezek mintául

szolgáló családi életében; a lelkészek kegyeleti idejének megtartása, ha a megrövidítésért a hátramaradó család kellő kárpótlásban más uton nem részesülhet; a presbyterium hatáskörének indokolatlan kiterjesztése az egyh. községi közgyűlés rovására stb.

Az igazgató-tanácsi bizottság bölcs tapintatára mutat az egyházi adózás reformja kérdésében elfoglalt álláspontja, mely ezt a kérdést a végleges rendezésre kellőleg előkészítve és megérve nem látván, a további előkészítést oly módon javasolja, hogy azért a kérdés a zsinat napirendjén tartassék s az újabb munkálatokra kikérendő vélemények alapján, csak a zsinat későbbi ülészakában vétessék tárgyalás alá. Alig szenved kétséget, hogy erre czélzott Hegedűs Sándor főgondnok pápai megnyitó beszéde is, mely óv a sietségtől és elhamarkodástól. Valóban semmi sem boszúná meg magát jobban, mint a kérdés felületes megoldásába való fogás. Fontos, nagy érdekek forognak itt szóban s egész egyházpolitikánkra nézve messzekiható fontosságúak lesznek ezek, melyben a rosszat orvosolni sokkal nehezebb lesz, mint a jelen állapot gyors felforgatása. E pontra kell irányítani figyelmét egyházunk minden hü fiának, nagy tanulmányokat végezni s óvatosan haladni a megoldás útján. Nem csak az államsegélyezés kérdése ez az 1848. XX. t.-cz. alapján és annak végrehajtása kérdése, de súlyos belső egyházi krízist felidéző is lehet, aminthogy már a Királyhágón tul igen éles hangon kezdik tárgyalni a vagyonosabb és szegényebb osztály egyházfentartási hozzájárulásának alapját, mérvét és kötelezettségét. Isten óvjon attól hogy e kérdés belső meghasonlást is szüljön magunk közt a vagyonos osztály és a szegények között. Ez a „világi socializmus“ az egyházban végromlásunkat idézhetné elő.

Élénkebb eszmecsere várható a papválasztás s ezzel kapcsolatos minősítési törvénytervezet felett. Abban ugyan aligha lesz nézeteltérés, hogy a választó-egyházban való próbaszónoklat visszaállítandó; de, hogy káandidációval-e vagy a nélkül, s minősítéssel-e vagy annak teljes mellőzésével, vagy csak szelidítésével? — e felől igen eltérőknek jósoljuk a felfogásokat. Az bizonyosnak látszik, hogy a minősítésnek akár ma érvényes, akár a konventi tervezetben foglalt formája nemcsak tulszigorú, hanem a minősítési alap is — bizonyítvány fokozata és a pusztá szolgálati évek — nem méltányos. Minden más pályán a minősítés a tényleges gyakorlati tevékenység alapján állapittatik meg. Amde, a mint látszik, nálunk sem egyéneknek (esperes, püspök), sem bizottságoknak nem hajlandó a papi közvélemény ily hatalmat adni. Ezt — talán — elfogadhatólag is lehet indokolni. De az is bizonyos, hogy az egyházak osztályozása s a lelkészek ezzel kapcsolatos minősítése nélkül

hiányozni fog úgy az egyházközségeknél a lelkészi fizetés emelését és korszerű rendezését biztosító ösztönzés, mint a theologiai intézetekben az ifjuság szorgalmát fokozó jutalmazása az érdemnek s tág tere nyílik a papválasztásnál az anarkhikus demagógiának. A minősítés és egyházak osztályozása tehát szeliditettebb formában, de fenntartandó. S e tekintetben a bizottság javaslata el is volna fogadható.

Nem így ellenben a káandidáció ajánlott fakultatív formája s plane a presbyterium kezében. A káandidáczióknak a folytatólagos minősítés szerepét kellene betöltenie és pedig arra nézve, hogy a helyi viszonyokat tekintelbe véve ki? melyik? pozícióra volna legalkalmasabb? — Világos tehát, hogy ezt egy oly zsüri-szerű bizottságra kellene bízni, a mely a pályázó egyéneket is legjobban ismerheti s a helyi viszonyok mérlegelését is kellőleg tekintelbe tudja venni. E bizottságnak egyfelől az egész kerületre kiterjedő hatáskört kell adni, másfelől tagjainak megválasztását oly kezekbe tenni le, a hol minden lelkész szavazata érvényesülhet. Ilyen lehetne az egyh.-megyei közgyűlés. A papság káandidációja így a saját maga alkotta zsüri kezébe volna letéve, maga jelölné ki egyes tagjainak a megfelelő munkakört. Azt pedig, hogy hová, milyen tulajdonságú lelkészre volna szükség, azt a helyi viszonyokkal ismerős egyh.-megyei tanács véleményéből tudhatná meg a bizottság.

Egyébiránt meg vagyunk győződve a felől, hogy annyi nemes munka, önzetlen fáradozás, mely e javaslatokat létrehozta, kellő méltatásban fog részesülni s kerületi gyűlésünk ismert bölcsessége a legjobbakat fogja határozattá emelni — egyházunk közjávára.

Az Ur töltse ki a maga Szentlelkét, a tanácsnak, a bölcsességnek Lelkét reá!

Ujabb speciálitás.

Egyházkerületünk mult évi közgyűlése, tudvalevőleg kimondotta a püspöki vizsgálat alatti egyházközségeknak az egyházmegyékbe való bekebelezését s egyszersmind — a Somodi István egyhker. képviselő indítványára — utasította az Igazgatótanácsot hogy a bekebelezés végrehajtása előtt ezeknek az egyházaknak az egyházmegyékhez és az egyházkerülethez való viszonya, joga, kötelessége és képviseltetése iránt a jövő ker. közgyűlésre, az illető egyházak és egyházmegyék meghallgatásával tegyen előterjesztést.

Az egyhker. közgyűlés a fennebbi határozattal egy régi „erdélyi speciálitás“-t törölt el, amelynek fentartását ma már a változott viszonyok között mi sem indokolja, sőt az intenzívebb felügyelet és ellenőrzés érdeke és még sok más fontos érdek éppen annak végleges megszüntetését követeli. S ha a ker. közgyűlés, a bekebelezést kimondó határozat után, hozzájárult a Somodi indítványához, ezzel — nézetem szerint — nem adott felhatalmazást arra, hogy a püspöki vizsg. alatti egyházak számára, mintegy kárpótlásul, egy új és teljesen indokolatlan speciáli-

tást alkossunk, hanem csupán a bekebelezést megelőző átmeneti intézkedések megtételére, illetőleg az idevonatkozó javaslat előterjesztésére utasította az illetékes tényezőket.

Az Ig.-tanács azonban — mint az 1233—1903. sz. körleveléből látható — a szükséges átmeneti intézkedések helyett, egy újabb specialitás alkotását proponálja, mely szerint 12 egyházközség, vagyoni és szellemi erejére való tekintettel, a többi egyházközségek fölébe emeltetnék s főgondnokaik és lelkészeik a más egyházak gondnokainál és lelkészeinél nagyobb jogokkal, illetve kiváltságokkal ruháztatnának fel. Az Ig.-tanácsi javaslat „a püspöki egyházközségek történeti alapon kifejelett s az alkotmányos tényezők által is elismert jogaira” hivatkozik s (a jelzett indokon kívül) főleg ezért kíván 12 városi egyháznak „az egyházi közélet terén szélesebb tevékenységi kört” biztosítani. De kérдем: ha a püspöki egyházközségek „történeti alapon kifejelett” jogaiknál fogva igénnyel bírnak bizonyos kiváltságokra, miért fosztatik meg ezektől Ilyefalva? S ha a népesebb egyházak anyagi, erkölcsi és intellektuális ereje különös méltánylást érdemel, miért nyer kivételes jogokat (az eddigi püsp. vizsg. alatti egyházakat nem számítva) csak 3 egyház: Zilah, O-Torda és Brassó? Mi okból maradt ki a névsorból Bánffy-Hunyad, Besztercze, Déva, Gyulafehérvár, Nagyszében, Segesvár, Szilágysomlyó vagy Kovászna, Zágon Vizakna stb.? Azt hiszem, hogy ezen egyházközségek is, részint népességük és anyagi erejüknel, részint fontos felekezeti és nemzeti missziójuknál fogva teljes joggal foglalhatnának helyet a kiváltságos egyházak sorában!

Az ig.-tanácsi javaslat a nagyobb egyházközségeknek, vagy jobban mondva: ezen egyházak főgondnokainak és lelkészeinek adandó kivételes jogokat „szélesebbkörű autonómiának” nevezi, holott az önkormányzati jog kiterjesztésének a javaslatban nyoma sincs. Mert sem az nem tekinthető szélesebbkörű autonómiának, hogy a jelzett egyházak főgondnokait — az egyházközség gyűlésein való elnöki joggal — az egyker. közgyűlés választja; sem az, hogy a főgondnokok és vezető lelkészek hivatalból tagjai az egyházmegyei közgyűlésnek, illetve tanácsnak és az egyker. közgyűlésnek; sem pedig az, hogy az évi költségelőirányzat e. m. tanácsi ellátás után felterjesztendő az Ig.-tanácshoz felülvizsgálás végett. Szélesebbkörű autonómiáról csak akkor lehetne szó, hogyha az említett egyházközségek (a törvényhatósági joggal felruházott városok mintájára) az egyházmegyékhöz hasonló önkormányzati jogokat nyernének, amire a püspöki egyházak bekebelezése után gondolni sem lehet.

De nemcsak a „szélesebb körű autonómia” kifejezés ellen van kifogásom, hanem ezen *autonomia* kereteinek megállapítása ellen is. Nem tartom helyesnek és indokoltnak, hogy az egyházközség gyűlésein való elnöklés joga a főgondnokra ruháztassék. Az egyház ügyeit legjobban a lelkész ismeri s így ő hivatott első sorban a gyűlések vezetésére. A főgondnoknak legfeljebb társelnöki jogot adnék, de azon kikötéssel, hogy elmaradása esetén a lelkész egyedül elnököl. Sérelemesnek és az egyházmegye autonómiájába ütközőnek találom, hogy a főgondnok és vezető lelkész az eh. tanácsnak hivatalból tagja legyen. Az eh.-megye — szívesen beválasztja őket a tanácsbírák közé; de *hivatalból* minő jogcímen szerepelnek a tanácsban? Ha a főgondnok hivatalánál fogva tagja lesz az eh.-megyei közgyűlésnek, akkor az illető egyházközség csak úgy választhat külön e. m. világi képviselőt, ha egynél több lelkészi állomást tart fenn. Minden egyház, a hány egyházi, ugyan annyi világi tag által van képviselve az egyh.-megye közgyűlésén; e tekintetben a nagyobb

egyházakra nézve sem szabad kivételt státuálnunk. A költségvetésnek, az e. m. tanács jóváhagyása után, az ig.-tanácshoz való fölterjesztését kívánni: bizalmatlanság volna az e. m. tanács iránt. Végül, hogy a nagyobb egyházak főgondnokai és vezető lelkészei tagjai legyenek-e az egyházker. közgyűlésének, ez a kérdés az eh.-kerületi közgyűlés szervezetének kérdésével együttesen oldandó meg.

Ezekben kívántam megjegyzéseimet a szóban levő ig.-tanácsi javaslatra elmondani. Felszólalásomat semmi más érdek, csak egyedül az igazságszeretet diktálta.

„Dixi et salvavi animam!” *

Ifj. Péter Károly.

* E czikkal megindítjuk a vitát az Igazgató-tanács vonatkozó javaslata felett, mely az őszi ker. gyűlésen kerül tárgyalás alá. Bizonyára sok érv hozható fel a javaslat mellett is, ellen is. A mint e czikk az ellenérvekre mutat rá: lesznek bizonyára, a kik a mellette szólókat is ki fogják fejteni. Mi a magunk részéről azt szeretnők s várnók — nemcsak ebben, de minden más kérdésben is —, hogy a kik a kérdésekhez szólnak, az éremnek ne csak az egyik oldalát nézzék, hanem mind a kettőt s ezeknek összevetéséből állapítsák meg a mérleget. Lapunk helyzete s pártokon kívül álló iránya, mely az igazság szolgálatát s a közjó előmozdítását teszi egyedüli kötelességünké, munkatársainkra is azt a kötelezettséget rója, hogy minden kérdést oly magas elvi szempontból nézzenek és tárgyaljanak, a melyből méltatni kell a dolgot minden oldalát. Csak ez a magasabb, objectiv tárgyalgosság, a melynek utjáról nekünk letérni nem lehet. — A pusztá negatiók nem építenek; nekünk pedig arra van szükségünk. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha mindenki úgy tárgyal minden kérdést, mintha neki kellene rendeznie s tehát ha megmondja azt is: lát-e méltánylandó érdekeket s azok érvényesítését miként gondolja. Ennek szem előtt tartását kérjük. Szerk.

Parádi Kálmán.

(Folytatás.)

II.

A református vallásra való áttérése után kolozsvári ev. ref. kollegiumunk előjárósága azonnal meghívta az 1871—72-ik tanévre helyettes tanárnak a Kócsi Károly halálával megüresedett természetrajzi tanszékre, mely tanszékre aztán az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1872-ik évi aug. 18-án tartott közgyűlése megválasztotta nyilvános rendes tanárnak. Ő pedig ennek ez állásnak hű betöltésére szentelte erejét, életét és kerek 30 évet töltött kollegiumunk szolgálatában az 1901. év. okt. havában történt nyugalomba vonulásáig.

Kollegiumunk előjárósága és tanári kara a hagyományos kollegiális szeretettel és emellett benső örömmel fogadta tagjai sorába a szerény, de eleven, nyílt arczu, szép szöke, rokonszenves megjelenésű és megnyerő modoru, mivel 30 éves ifjút. És ő lángoló lelkének egész melegével vette és viszonzta ezt a szeretetet.

Mindjárt kezdetben legjobban megszerette a patriarchalis Sárkány Ferencz tanárt, kiben — mint az őt igazi gyermeki szeretettel körülvevő tanítványok — a régi kálvinista erényeket megtestesülve látta. Sárkány Ferencz is őszinte barátsággal volt iránta és szívesen fogadta őt családjá körében is. Itt ő egy egész új világot, új életet talált a szép család első virágjában, a 17 éves Erzsiben, kivel — érzelmei viszonztatván — az 1872. év. decz. 26-án házasságot kötött és egy szép és boldog családot alapított.

Parádi Kálmán mindennek előtt és első sorban tanári hivatásának élt. Tanított főgymnasiumunkban természetrajzot (az I—III. és VIII. osztályban) és költésztant (az V. o.); később természetrajzot (I—III. és VIII. o.), földrajzot (az I. o.) és vegytant (a IV. o.); az 1884. évtől fogva — tantervváltozás következtében — tanított természetrajzot (a IV—VI. o.), és philozofiai propaedeuticát (a VII. és VIII. o.).

Kutató és buvárkodó tanulmányaival, ismereteinek állandó gyarapításával és gazdagságával, nagy látókörü tudásával, lényeges tehetségének éleslátásával mindig színvonalán volt a folyton haladó tudománynak és mintegy uralkodott szaktárgyain, a tanításra mégis mindig a legnagyobb gonddal készült elő. — Számba vette, mi az egész évi feladat s tanításait ehhez mérten rendesen ki is dolgozta. Számba vette, mi az egyes tanórák feladata. Szem előtt tartotta, hogy az összes tartárgyak tanításának, miként általában a tudománynak, főcélja az értelem fejlesztésével és a sziv nemesítésével az ifjúságot, az embert realis alapokon nyugvó minél tisztább és helyesebb világnézetlethez juttatni. Működésére bizonyonnyal kedvező befolyással volt azon körülmény is, hogy már tanárvizsgálati írásbeli házi feladatul a paedagogiából ezt a kérdést kapta: „Előre bocsáttatván az elmetehetségek meghatározása és felosztása, adassék elé: miképen kell a tanulóban az ítélőtehetséget kifejteni és tökéletesíteni?“, mely kérdéssel behatóan foglalkozott és állandóan szem előtt is tartott.

Magyarázataiban született, páratlan mester volt. Nem az adatok nagy halmazának tömör és gyors, monoton felsorolásából állottak az ő magyarázatai. Tudta ugyan, hogy így nagy anyagot, sokat lehet felvenni és felmutatni s talán ideig-óráig be is taníthatni, de érezte és tudta azt is, hogy ez az eljárás, mely — még a legkorrektebb kidolgozásban is — felnőtt emberekre is terhes és unalmas, serdülő és fejlődő tanulókra nézve nehéz, lankasztó és elkedvetlenítő s nemcsak nem fejleszti a gyermeki elmét, hanem ellenkezőleg deprimálja és butítja. — Nem a katedrában komoran ülve és maga előtt könyvet, írást tartva praelegált ő, hanem előnkbe, tanítványai elé állott. Mindenke előtt megmutatta, a mit megismertetni és megtanítani akart és oly módon mutatta meg, hogy a tanulók közül a legtöbb azt gondolta, hogy kiválóan épen neki mutatja. Aztán kérdéseket téve fel és ezekre felelve s közvetlen szemléltetés alapján feleltetve úgy magyarázott, hogy ismét a legtöbb tanuló azt érezte, hogy különösen hozzá, vele beszél, s ennek következtében érdeklődött, figyelt minden tanítványa és így megértve és megszeretve a dolgot, a tudni valók lényegét már a tanórán, benn a tanteremben megtanulta. Ilyen magyarázat után a házi feladat és munka könnyű volt, elvégezhetette és el is végezte jó kedvvel a legtöbb tanuló. E tanításban megvolt egyúttal a fegyelmetartás is, helytelenkedésre nem maradt senkinek ideje. E mellett csodálatos természeti adománynyal bírt arra, hogy érdekessé tegyen mindent, a miről beszélt. Valóságos művészettel illusztrálta és fűszerezte tanításait; művészettel domborította ki a tárgyak elvont tulajdonságait is főleg meglepő jelzőkkel és sajátos hasonlatokkal, metaphorákkal, melyek a magok nemében ép oly mesteriek és páratlanok, mint a Petőfi Sándor utánzhatatlan hasonlatai. — Fegyelmező és intő szavaiban is önkénytelenül jöttek ajkairól a különös metaphorák, melyekkel magához térítette a legrosszabb tanulót is. Eber is volt az ő tanóráján, az ő jelenétében minden tanuló.

Bizonyságul, hogy a tanításban meggondolás után és céltudatosan járt el a fennebb vázolt módon, idézem jegyzőkönyvéből a következő szavait: „A tökéletes tanár művészetéhez tartozik, hogy tudja tárgyát úgy fejtegetni, hogy a tanítványok magok levonhassák a konkluziót. Az ilyen tanítás leginkább megközelíti a föltalálás módszerét; nem ad száraz és élettelen adatokat, hanem felfegyverzi a tanulót, hogy meggyőződjék mindenről. E tanítási mód már magában is többet ér, mint a haszontalan tudás halmaza, mely csak felfuvalkodottá tesz és gőgös embereket nevel.“

A mikor csak alkalom nyílt, kivitte tanítványait

a mezőre, erdőre, hogy teljes valóságban mutassa meg nekik az élő és munkálkodó természetet és megtanította őket saját szemekkel látni. Az ő beszédjére nem lehetett nem figyelni.

De nemcsak közvetlen tanítványaival tudta megkedveltetni tárgyát, hanem meglepett és elragadott természetes, egyszerű és mégis eloquens magyarázatával mindenkit, a kivel alkalma volt érintkezni. Szépen és hiven jellemezte Páradinak e kiváló tulajdonságát Petelei István a „Kolozsvár“ 1889-ik évi folyamának 25. számú tárczájában.

„Azt olvasom — írja Petelei — egyik fővárosi ujságban, hogy Parádi Kálmánra, a kolozsvári ref. iskola kitünő tanárára gondoltak az egyetemünkön (dr. Entz Géza eltávozásával) megürrült állattani tan-szék betöltésénél. — Felfrissül emlékezetemben egy séta emléke, a melyen ez a tudós ember magyarázott nekünk az eleven életről, mely ott a patakparton a bükkök, a fekete nádalyok nagy levelei alatt nyüzsg, érvényesül, küzködik — és mitse tartok természetesebbnek ez olvasott hírnél.

„Ez a tudós: bölcs is, költő is. Ismerős a természet csodáival; gondolkozik az okok felett, melyekből származnak és szereti, a mivel foglalkozik. Egészen közel tudja hozni az értelmünkhöz és a szívünkhöz a tárgyakat, a melyekről szól. — Ő úgy beszél egy bogár-familiáról, annak szándékairól, igyekvéséről, családi életéről, mint a hogy jó ismerőseiről szokott az ember és mi „Kedves barátom uramnak“ szeretnénk szólni egy bronzhátú futonczot, minekutána Parádi bemutatta őt nekünk.“

De magyarázatainak módját és tanítási eljárását leghivebben és legjobban megörökítette saját maga „A kirándulásokról“ czimen irt szép és igazán mintaszerű értekezésében („Család és Iskola“ 1875-ik évi folyamának 8—10. sz.), melyben a szabad mezőre és erdőbe kirándult tanulók derék tanítójuk vezetése mellett buvárkodva vizsgálják most a sárga sármában és zuzmókban a növények életét, majd hangyabolyt meg rózsabogarat találva kutatják az állatok világát és gyönyörködnek háztartásukban. A zuzmók helyzetéből delejtü nélkül is meghatározzák a világtájukat; megfigyelik a szelek irányát és a folyton változó felhők alakulását.

Ilyen tanítás mellett nem teher, hanem élvezet volt az ő tanóráira járnai, melyeket vágyakozó örömmel, szomjuhozva vártak tanítványai. Felsőbb osztályokban tartott tanításaira bejöttek néha egyetemi hallgatók is régibb tanítványai közül.

És a milyen kiváló volt a magyarázásban, épen olyan mester volt a feladatok számbavételében és felkérdezésében is.

Tanári működésünkben — emberi gyarlóságunknál fogva — legtöbben beleesünk két lényeges hibába, a mely hibák aztán nagyon megnehezítik a tanítás sikerét. Egyik hibánk az, hogy a mit magunk magyarázatainkban a dolog lényegének megértetése, a figyelem ébrentartása és a munkakedv felkeltése céljából illusztrálásul elmondunk, ennek beemlézését és felmondását mind megköveteljük tanítványainktól is. Másik gyakori hibánk a leczkék felkérdezésében az, hogy mintha vádlottakat és bűnösöket vallató vizsgálóbírák volnánk, akként faggatjuk és igyekszünk ennek és annak nemtudásában elcsipni tanítványainkat.

Nem így cselekedett Parádi, habár rendreintő szavaiban gyakran ijesztett: „No várj csak, te tahó, te tuskó, majd megexaminálalak én.“ A kérdésére adott első jó felelet azonnal lefegyverezte nemes indulatját. Ő a leczkék felkérdezésében a sokból gondosan kiválasztotta a lényegét és csak ennek a tudását követelte, de ezt aztán szigorun. Elengedhetetlenül megkivánta, hogy kérdéseire értelmes mondatokban, korrektül feleljenek, de nem türte senki-

nek, hogy bememorizált adathalmazt hosszú beszédben elszónokoljon. Kérdéseiben is mindenk előtt a iudiciumot igyekezett fejleszteni és ápolni. Világos, könnyen megérthető kérdéseket tett fel és mindig eleve nem s a tanulókat is eleveviségre keltően. Aztán nem a nemtudás konstataálására törekedett, hanem a mi jó feleletet kapott, azt azonnal honorálta az arczán cölmlő örömmel „jól van, úgy van, helyes“ bátorító és lelkesítő szavakkal, melyeknek osztogatásában legtöbbször igen takarékosak szoktunk lenni. Ez eljárással ő nemcsak erőnkét és önbizalmunkat növelte, hanem minden feddésnél sokkal jobban ösztönzött szorgalomra is. Kimondhatatlanul szégyeneltük volna neki nem tudni.

Kiváló érzéke volt az iránt, hogy ismétléseknél, a záróvizsgálatokra mikép kell a tárgy egész tanévi anyagát folyton szűkebb körbe vonni és a kevésbé fontos részletek mellőzésével s a lényegeseknek kidomborításával mikép kell az összefoglalásokat úgy megtenni és megtétni, hogy a tanulók ne csak részleteket memorizáljanak, hanem jól láthassák és könnyen megtanulhassák az egészet is. — Ennek következtében záróvizsgálatai nemcsak sikerültek, hanem szépek és élvezetesek is voltak. Egyik pszichológiai vizsgálatára megjelent egy az emberek megbirálására különös talentummal bíró előkelő urnő, kinek tanuló fia volt a VII. osztályban. Fia felelése után nem távozott el, hanem nagy érdeklődéssel és figyelemmel végig hallgatta az egész vizsgálatot. — Haza menve elragadtatással nyilvánította: „Ez aztán igazán okos és tudós ember; nagyon sokat tanultam és élveztem vizsgálatán. És így ítélték róla mások is, a kik hallgatták őt. Ez egy esetet azért hoztam fel jellemzésül, mert épen a pszichológiát kevesen tudják úgy kezelni, hogy laikusok is megérthessék és szeressék.

Kollegiumunk régi természetrajzi muzeumát nagy gonddal és kiváló szakértelemmel rendezte és igyekezett kizsákmányolni minden alkalmat, hogy gyarapítsa és gazdagítsa. E célra nemcsak a kollegium pénztárából rendelkezésére bocsátott évi átalányösszegeket használta fel gondosan, hanem lanckadatlan munkával gyűjtött anyagot maga is és gyűjtetett tanítványaiival, kiket beavatott a készítmények titkaiba is.

Ilyen volt Parádi Kálmán tanári működése.

(Folyt. köv.)

Elismerésül az érdemnek.

Nagytisztelätü Szerkesztő ur!

Engedje meg nekem, hogy becses lapja olvasóinak bemutassak egy valódi keresztyént, egy igaz magyar embert. Célom nem az, hogy az ő nagy szerénységét, az ő krisztusi lelkületét, nyilvánosság előtt, sértsem. Célom az, hogy példányképül állítsam oda anyaszentegyházunk minden tagja elé. Ha mindenki úgy belátott volna ennek a derék embernek krisztusi szellemtől ragyogó lelkébe, eszményi czélokért áldozni kész szívének szentélyébe, mint a hogy nekem belátnom engedte az isteni kegyelem, az alatt a 10 esztendő alatt, mióta ismerni szerencsés vagyok: akkor nem volna szükség arra, hogy őt bemutassam. De, mert tudom, hogy anyaszentegyházunk, hazánk ez igaz fiát sokan nem ismerik, s ha ismerik is, nem igazán ismerik: kedves kötelességemnek tartom, őt bemutatni.

A fát gyümölcséből, az embert tetteiből ismerhetjük meg. És mit tett e derék ember? Bizonyára ezerszer anynyi szépet, jót, nemest, mint a mennyit én tudok és a melyek bizonyára be vannak vésvé a hálás szívekbe és föl vannak jegyezve az örökéletnek aranykönyvébe. Én csak arról szólok a mit velünk, a mi 16 éves egyházközségünkkel cselekedett. — Épített nekünk 10 évvel ezelőtt, az ő művészi terve szerint, olyan szép templomot, melyet mindenki elragadtatással szemlél, mint műremeket. És építette nem haszonvágyból, hanem anyaszentegyházunk iránti mélységes szeretetből, hazafiui áldozatkészségből

oly mérsékelt árért, hogy a kik értékét legkevesebbre becsülték is, 10—12 ezer koronával tették többre, mint a mennyit fizettünk érte. — De nemcsak ezt tette, hanem abból az 1600 korona követeléséből, melyet egyházközségünknek már régen törleszteni kellett volna, a napokban elengedett 400 koronát és ha az időközi kamatokat is hozzá számítjuk, több mint 1000 koronát ajándékozott szegény egyházközségünknek.

Ideje már, hogy megmondjam anyaszentegyházunk e kiváló, a munkás szeretetben nagy fiának nevét. Egyházközségünk e legnagyobb jóltevője: *Szalay Ferencz*, n.-szebeni műépítész aa., kit a jóságos Isten az éveknek hosszu során tartson meg, áldjon meg, hogy az ő kegyes lelkével, szerető hitével, eszményi tiszta életével még sokáig építse mi drága hazánkban az Istennek országát!

Fogadja a nagylelkű áldozó e helyen is a magam és egyházközségem örök háláját.

Hosszufalu, 1903. április hó 28.

Zsigmond Károly,
ev. ref. miss. lelkész.

Irodalom.

A magyar királyság második századával foglalkozik főképen Acsády, „A Magyar Birodalom Története“ című munkájának épen most megjelent 7-ik és 8-ik füzetében. Drámai élénkséggel rajzolja a Bizánczsal folytatott nagy küzdelmeket és sinom kritikával mutatja meg ezeknek a harczoknak a fiatal magyar állam fejlődésére ható következményeit. Nem jelent meg eddig történeti munka, mely III. Béla és Imre királyok jelentőségét, uralkodói működését olyan éles világításba helyezte volna, mint Acsádyé. Az új kultúr-történeti adatok egész halmazával mutatja meg, hogy mint hagyja el Magyarország uralkodásuk alatt a régi ösvényt és lép arra az utra, a melyen a szó szoros értelmében nyugati és modern állammá fejlődött. Béliának, az apának uralkodása érdekesebb, ám Imrének, nagy tehetségű fiának kormányzása tanulságosabb. Csupa nemes törekvés, csupa szeretet és bizalom az egész ember, de mindig csak hálátlanságot, szeretetlenséget kell tapasztalnia. A katolikus egyházhoz való ragaszkodását, mély vallásosságát azzal jutalmazza a pápa, hogy a Balkán országokban egyenesen magyar-ellenes politikát folytat, a magyar főpapok pedig elégedetlenséget szítnak ellene. Nagy tehetségét, erélyét, okosságát bizonyítja, hogy a külső és belső ellenségekkel szemben is mindvégig megvédte a maga és a magyar államiség tekintélyét és hogy az ország diadalmasan került ki a hosszu tusákból. Mikor Imre örök álomra hunyta le szemét, a magyar király nemcsak Magyarország, Horvát- és Dalmátország, hanem Róma, Rácország, Haliés és Bolgárország királyának címét viselte. E címekben nyert kifejezést az a tény, hogy a forrongásban levő Balkánfélszigeten állandóan meggyökeredzett a magyar állam és hogy az Adriától a-Fekete tengerig az ő befolyása lett irányadó. A keretek, melyek előttünk kibontakoztak, valóban egy nagy magyar birodalom keretei. Szeretettel, mélyszéges tudással rajzolja Acsády ezt a hatalmas fejlődést. Folyton rámutat arra is, hogy a királyság második századában nemcsak határaiban, de ebből a közszellemben és közszervezetben is lényeges változáson ment át a fiatal Magyarország. Átment nemcsak külső szokásaiban, hadviselésé módjában, hanem eszejárásában, érzéseiben és gondolkodásában 's. Magyar maradt a nemzet, de európai magyar. Ezek a közlélek és közszervezet átalakítására vonatkozó fejtegetések a magyar kulturhistóriának legszebb lapjai közé tartoznak. Nemcsak tartalmuknál, a stílus melegségénél és szépségénél fogva, hanem érdekességüknél fogva is. Ugy hatnak az olvasóra, mint valamely lendületesen, költőfantáziával megírt kulturhistóriai regény legvonzóbb fejezetei.

Biblia és Babylon. Delitzsch Frigyes világhírű felolvasása immáron magyar fordításban is megjelent. A mivel magyar közönség bizonyára hálával fogadja az Athenaeum legújabb kiadványát, mert hisz olyan munkát juttat véle kezébe, melynél nagyobb szenczációja nincsen az újabb tudományos irodalomnak. Alig néhány hónapja hangzott el Delitzsch felolvasása és ma már egész könyvtárra rug, azoknak a kissébb-nagyobb munkáknak száma, melyeket mellette és ellene irtak. Valóságos bombaként pattant a theologusok táborába. Az emberiség legnevezetesebb és legszentebb könyvét veszi Delitzsch a tudomány mikroszkopján vizsgálat alá és kérlelhetlen objektivitással igyekszik a szentírásban az ősi babyloniai kultúrának, etikának, hatását kimutatni. Állításait, négyezer éves faragott és írott emlékek adataival támogatja. Évezredek óta örök álmat alvó törvényhozókat támaszt fel halottaikból, hogy szerzői jogaitak érvényesítsék Mózes könyvének nem egy nevezetes és a modern ethika alapjának ismert tételével szemben. Delitzsch irtózik a frázistól, a hamis következtetésektől, hallgatóinak és olvasóinak

hü másolatban mutatta be azokat az emlékeket, a melyek meggyőződését megértették. És ott vannak ezek a másolatok a magyar kiadásban is, még pedig a leghűbb és legművészibb reprodukcióban! Döbbenet fogja el a szemlélőt ezeknek a rég letűnt évezredek meglevő emlékeinek láttára, cunek az arányaival szédítő és régen sirba szállt kulturának bámulatában. Sokáig, nagyon sokáig fog huzódni az a per, amely Delitzsch és a theologia között megindult, de akár hogy is dűl el, kétségtelen, hogy Delitzsch könyve a legélvezetesebb, a legelmemozditóbb és a legtanúságosabb olvasmányok egyike. A magyar fordítás ára 1 kor. 20 fil.

Kongrua-ügy A lelkesi jövedelem kiegészítéséről szóló 1898. évi XIV. t. czikkhez kézikönyve, írta Zsiray Károly, — sajtó alá kerülvén, legközelebb megjelenik. A munka a törvény, ennek végrehajtási utasítása és az eddig létrejött elvi megállapodások rendszeres, teljesen kimerítő foglalata, mely minden irányban tájékozást és tiszta képet nyújt a lelkesekre nézve fontos törvényről. A kézikönyv tartalmából szolgáljanak tájékozásul a fejezetek czimei: Igény tárgyi szempontból. Igény személyi szempontból. A jöv. kiegészítés megvonása, elvesztése. Jövedelem bevallás. Jövedelem változás. A) növekedés, B) csökkenés. Személyváltozások bejelentése. A jöv. kiegészítések utalványozása, kifizetése és elszámolása. Függelék: az időközi jöv. kiegészítési járandóságok kiszámításának módja. — A kézikönyvet a minta-mellékletek és az időközi illetmények kiszámítására vonatkozó táblázat teszi teljessé. A kézikönyv az egyházi hatóságok, lelkesek és egyházközségeknek számára hézagpótló segédkönyvet képez. A kézikönyv 1 kor. előfizetési díj és bérmentes szállításra 20 fillér, összesen 1 korona 20 fillér előleges beküldése mellett 1903. évi május hó 20-ig megrendelhető a „Magyar Szó“ kiadóhivatalánál (Budapest, VI., Andrásy-ut 48. sz.) A mű az előfizetési határnapon 2 korona bolti áron lesz megszerezhető.

TÁRCZA.

A jellem és keresztyén vonásai.

Vallás tanári-székfoglaló ; 1902. október 8-án tartotta Tankó Béla szászvárosi tanár.

A könyveken, melyekkel iskolánk jutalmazni szokta a nemese törekvőt, egy egyszerű felirat áll: az előhaladásért erkölcsben és tudományban. Ez egyszerű szavakban mély értelmű igazság van: az iskola feladatának hitvallása ez és az élet értelmének megragadása is. Mondjuk gyakran: az iskola az élet előkészítője; valóban, az iskola félig teljesítene a minden emberi munkák között legdrágábbat, az életre való előkészítést, ha a tudományok közlése mellett elfeledné, hogy a legdrágább tudomány, megtalálni önmagát az élet számára, hogy az élet nem tudományok rendszere, hanem az erkölcsi világrend isteni szépségét erős jellemeknek hivatása agygyal, szívvel reávéni a zürzavaros tömegre, minek élet a neve. Iskolánk nemcsak az értelmet, de a szívet is, akaratot is, az egész Isten teremtette egyéniséget várják, őrzik, küldik harciba. Fényes hivatás: gazdag aratás boldog, néma öntudatával megnyitni egy szomjuhozó sereg előtt a „nyílt titkok“ világát, a közel és távol, kicsiny és nagy, kijelentett erők és hangtalan isteni szépség bűbajos törvényszerűségében körülünk élő világot s a legmagasabbat: az erőt, mely nélkül e bűbáj tetszhalálra kárhoztatott tündér, az öntudat erejét, a mint aranyos fénye életet önt a szétszórt tagokba. Fényes hivatás, mint a látvány fényes, mely jutalmul vár a tudás elpecsételt, őszinte harcossára: mint emeli fel fátylát a szerető, őszinte rokonléleknek a szerető természet, mint vezeti el a forrásokhoz, honnan erői megújodva kelnek örök munkájukra, hogy bocsátja őket munkatársul az embernek, ki leszáll a legkisebbhez, felszárnyal a legmagasabbhoz, egyenlő testvére mindennek, törvényadó és hadvezér, megváltoztatja a föld arcját és hajdani ura durva erőt nemesebb hivatásuk körébe emeli. A tűz mellett ül és a föld sarkait tartja fogva (Emerson).¹ Igen ez emberi elme lelkesítő, győzelmes varázsa: a tudás hőse. Csak egy látvány van szebb: az erkölcs hőse; csak egy hivatás magasabb a tudásénál, megszentelni az életet az erkölcsi szellem tüzkereztségével. De az annyival magasabb, amennyivel fölötte áll értelmünknek szívünk. Az Írásban olvassuk: a szívből fakadnak az élet cselekedetei s a philosophus elragadtatva vallja: pectus est, quod facit

¹ Representativ men.

hominem. Ez a szó jelenti, igaz, nem egyszer, durva uralmát az anyagnak, önkénynek, de jelenti, gyakrabban, jelenti igaz jelentése szerint a tudásnál drágább ihletét, az igazi kijelentést, jelenti a végtelennek, a sóvárgótnak megragadását, megélését, az életet. Életünk, az ember és világa megrendítő isteni képén mindenütt e vonások, látható, érezhető idegszalak, szívdobbanások. — E vonások szövik-fonják át értelmünk munkáját is; az iskola tudomány-közlő munkáját erkölcsi forrásokból táplálja. Nekünk a tudás nem pusztán rideg ismeret, de szívünk verőfényes világába emelkedett erő; tanulásunk nem pusztán ismeretgyűjtés, de a kijelentés határainak kitágítása, oh, nem szolgai kenyérkereset, sivar boldogulás hasznos eszköze, de önzetlen, önfelelt gyönyör; az ismeretszerzés munkáját mi nem tudjuk elválasztani a szeretetteljes elmerülés, kitartás, lelkesültség, kötelesség erkölcsi sphaerájától; az iskola a tanulásban az erényt jutalmazza, tudásvágyunkat erkölcsi érzésünk értékelése szerint elégti meg.

Azért is az iskola nem tulozza czéllá az eszközt; meg is elégszik, ha a kevés elem biztos tudásának szilárd talajáról ama tiszta aetheri világ sejtelmes sóvárgásával bocsáthatja a választottakat a tudomány önmagát megújító szent szövetségébe, de az értelem kulturáján tul, felül, boldog büszkesége, ha hivatása szentebb részéhez hiven, Isten teremtette ifju szívek természetes aranyát a jellemfejlés izzásában megóvta, edzette, bűvös kapcsolatait az universum nyiladozó jelentésével szét nem tépdeste, az élet jelentéséről a fátyolt félrelebbentette s a nyílt titkok titkát, az életet, mint Goethe szerette nevezni, nyugodtan bizza agy és szív békés, biztos megoldására az immár kialakult jellemben. Igen, ez az iskola hivatása, ha így nevezhetem. Az értelem fényét mi megnesesítjük a szív éltető melegével; az ismeretek holt kincsét felszabadítjuk, elvve magasztosítjuk a kijelentés érzésével.

Hivatásom ez iskola körében, mely szent munkái ezen legszentebbikének őrállását bizza rám s ez az ünnepléses percz, az erkölcsi közösség közvetlen, felemelő, éltető érzése azokkal, kik törekvéseinkben éppen velünk érzésük tudata által erősítenek, kétszeres erővel köteleznek e hivatásról alkotott hitvallásom őszinte föltartására. — Elszenteni a kijelentés közvetlen bizonyosságának tűzét, segíteni felolvasztását az ezernyi hatásnak, beillesztését egy folyton szilárduló egyéni jellembe, megőrizni, mit a természet teremtett, sajátosságában s a természetet a műveltség keresztyén természetévé magasztosítani, ime az ideál, melynek kialakításában részt venni, hivatásomul vallok, az ideál, melyet iskolánk, a keresztyén humanizmus egyik szilárdságának szellemei képűl látok.

I.

Ez ideál tehát: az egyéniség kultusza. A legnemesebb minden kultuszok közt, mik emberhez ilenek s a legelemibb törvény, melynek a természet hódolni kényszerít. A létezőnek, a valóságnak joga és jogai elismertetése, sajátos lényegének megnyilatkozása, sajátosságán alapuló részvétele a kosmos életében, pótolhatlan, helyettesítést nem tűró részvétele, az universum életének formája ez. Egy porszem, mit a madár szárnyáról lesepér, megváltoztatja az egyetemes egységét. Egy falevél nem rothad el a láthatatlan összefüggésbe való belenyulás nélkül. Az ellenállás phisikai törvény s ez ellenállás szellemei gyökere az egyéniség. Szellemei, vagyis ráviteles: az értékesnek a legmagasabb nevet az embertől kölcsönözzük. Minden megjelölés kivetítés; az ember egyetlen értékes jelentésének megszorítása. Az egyéniség értelme az emberből van merítve; megbecsüljük a létezőt, elismerjük, erkölcsi jelentőséggel ruházzuk fel, mikor jelentését ezzel az erkölcsi értékkel nevezzük: egyéniség; belekapcsoljuk a dolgok élő rendjébe az által, hogy az öntudat éltető fényével szellemünk részesévé tesszük.

Mert az egyéniség erkölcsi jelentés; az ember legmagasabb neve. Az ember: e szónak jelentenie kell egy egyéniséget, ha egyáltalán jelent valamit. Ez ember szó értelme változott; jelentett rabszolgát, földi vagy mennyi ur kezében, jelent ma is soknak játékszert a természet kezében, gépet, „összhatások eredményét“, atomot, abszolút elem buborékát, Uebermenschet, látszatot; boldog, kinek nem hus és vér jelenti ki, hogy az ember: egyéniség. Pótolhatatlan, eredeti, mert sajátos; millió testvérehez milliom vonásban hasonló, de azon egy által, melyben különbözik, sajátossá váló, új megnyilatkozása az őserőnek, amely soha se ismétli magát, új szálakkal kötve a láthatatlannak valamely új régiójához. Novalissal érzünk: az

igazi Shekina (kijelentés) az ember; csak egy templom van: az emberi test. Az ember előtt való meghajlás: tiszteletadás ezen hus és vérben való kijelentésnek. Az eget érintjük, mikor az embert illetjük kezeinkkel. Carlyle¹ úgy van meggyőződve, hogy ez nem az ékesszólás tulzása, de ha jól meggondoljuk, tudományos igazság is. „Az ember egy csodák csodája“, egy fél életet nem saját e csodás kijelentés megértésétől, egy másik felet nem prófétálásától, az egészséget nem. megélésétől. Mi egyéb is egész életünk, mint az egyéniség kultusza? Elveink, gondolataink, egy egyéniségben személyesülnek; nagy egyéniségek varázsa átalakít, nem tudunk elteni velők, jöltevőink, vagy elbűvölőink; vonzanak vagy taszítanak: a valóság új, szokatlan alakjai; a csodának, mit az ember egységes alakjába zárt erő alkot, egyéniség a neve.

Az egyéniség központi erejét hadd nevezem jellemnek. Az erkölcsstan nyelvhasználatát talán tiltaná ez alkalmazást; az erkölcsstan az *ethizált egyéniség*² céljának kitűzésével a jellemet mint egy megvalósítandó célt mutatja fel. Mert a jellem nem kész, adott mennyiség, de egy kialakítandó ideál. Ez a fejlődés lélektani szempontjából való értelmezése a jellemnek; s a belső erőt, mely magát e fejlődés pshcysikai folyamatát is meghatározza, ezt nevezem az egyéniség központi erejének, jellemnek. Az egyéniség: a hatások sajátossága; a jellem e ható erők központja.

Igy a jellem: ez az áthatatlanság, mely a legvégső valóságot jelzi: ujjunk ott lényegre bukkan. A sokféleségen belül a változhatatlanság; a tüzhely, melyen az öntudat s a természet lángja összelobban; a természet kapuja az ember világba. Azért a jellem: az egyéniség magasabb fokon. Mintegy rejték helye bizonyos erőtöbbletnek; a hatások mystikus eredő forrása. Mint valami famulus vagy daimonion, mondja Emerson.³ „Ó Jolus, hogy tudtad, hogy Herakles Isten? Mert a mint szemeim megpillantották, valami elégedettséget éreztem. Theseust, hogy láttam, óhajtottam látni viadalát, dárdájával vagy harci szekeren; Herkulesnek elég volt megjelenni, állni vagy ülni, ő diadalmas volt.“ Az erőnek ez a rejtett tömege a jellem. E központ körül forog az universum, visszfényét innen kapja. Ez a belső orvos, a bírói hang; önmagának elég, mert bizonyossága saját magában van; az öntudat tüze a kohóban izzik s lángja közvetlen világítja. Az ő „Misticizmus“, mondják. Igenis; csoda és titokszerűség. Mi nem csoda a nyílt csodák világában? Megmagyarázta-e valaki Luthernek a mindennapi kenyér csodáját, hogy kél az elrothadó magyból buzakalász s a tehetetlen liszt tömegből életadó erő? Ez a csoda: végességünk figyelmeztető intése; a mi fenmaradt számunkra, a mi szabad, a sejtés, imádat; az a végtelen megragadása. „Megmagyarázni?“ Minden őszinte magyarázaton túl még a titok zárja az elme tiszteletadását. Igen, e titkok titka előtt nem szégyenlünk áhitattal állni meg. Egy fűszál nem hagy illetlen s a mezők lilománál mennyivel drágább van itt! A nagy összefüggés rejtett isteni szépsége előtt a bálványromboló tudomány leborul.⁴ Mély értelménél csak a láthatatlan isteni iránt való bámulata volt nagyobb a verulamí bölcsnek, mikor a mélyen merítő (profundius hausta) gondolkodásnak azt a hivatást tüzte ki, hogy Istenhez vezessen.

(Folytatjuk.)

Különfélék.

A Bethlen Gábor-kör f. évi május hó 10-én délután 6 órakor, az ev. ref. theologiai fakultás disztermében *Bethlen-ünnepélyt* rendez. Belépti-jegy: Támlás-szék 4 kor. Zártszék 2 kor. Állóhely 1 korona. A tagsági kötelezettségüknek eleget tett tagok belépti-díjat nem fizetnek. Felülfizetéseket köszönettel fogadunk és hirlapilag nyugtázzunk. Jegyek előre várhatók: Papp László (ref. theol. épület) és Bittó Rezső üzletében. — Közgyűlésünk tagjainak szíves figyelmébe ajánljuk egyetemi ifjúságunk

¹ On Hevres and Hero worship. — Sartor Resartus.

² Igy Schneller: Pedagogiai dolgozatok.

³ Essays. First series.

⁴ Példa: Nietzche: *Götzenldmmerung*-ja „oder wie man mit dem Hammer philosophirt?“ és *Zarathustra*-ja.

ez életrevaló körének támogatását. — Müsor: 1. *Chopin* G-moll. Ballada. Op. 23. Zongorán elődja Szász Edith k. a. 2. *Versket olvas*: Szabolcska Mihály. 3. *Énekel*: Szabó Mariska színművésznő, zongorán kíséri: Stephanides Károly. 4. *Felolvasást tart*: Váró Ferencz, a Bethlen-koll. tanára. 5. *A fejedelem*. Alkalmi költemény. Írta: Felszeghy Dezső, szavalja: Tóvölgyi Margit színművésznő. 6. *Duett*. Éneklők: Kovács Károly és Zsigmond Ferencz. 7. *Monolog*. Előadja: Györffy Zoltán báró. 8. *Mendelssohn*: Ruy Blas. Op. 95. Zongorán előadja: Hesser Andor és Kőhegyi Andor.

Évzáró vizsgálatok. A kolozsvári ev. ref. főgymnasium VIII. osztályának vizsgálatai május 12. 13-án lesznek. A VIII. osztályos magántanulók írásbeli vizsgálatai május 11. 12. 13-án, a szóbeli vizsgálatok május 14-én folynak le. A többi osztályok magántanulói június 8-tól 11-ig teszik le vizsgálatukat. Az elemi iskola négy osztályának s a főgymnasium I—VII-ik osztályainak közvizsgálatai június 15-től 22-éig, az érettségi vizsgálat pedig június 25-től 27-éig folynak le. Az iskolai év ünnepélyes bezárása június 24-én d. e. 10 órakor lesz.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-Kollegium Előjárósága néhai *Domján István* rendes tanárának folyó évi május hó 3-án délelőtt 10 órakor az intézet disztermében *emlék-ünnepélyt* rendez a következő műsorral: 1. A gyülekezet éneke. 2. *Ima*. Tartja *Tárkányi György*, kollegiumi vallás tanár. 3. *„Eltávoztál.“* Éneklő a kollegiumi férfiak. 4. *Émlékbeszéd*. Tartja *Péter Mózes*, igazgató-tanár. 5. *Magyar gályarabok éneke*. Előadja a kollegiumi vegyeskar. Az ünnepély végeztével az előjáróság és a tanuló ifjúság testületileg kivonul a református temetőbe s ott a kollegium által felállított sírkövet *dr. Szász Izsák* kollegiumi gondnok, rövid beszéd kíséretében, rendeltetésének átadja.

Történelmi hangverseny. A szászvárosi ref. kollegium kirándult tanárai és tanulói rendkívül sikerült és tanulságos hangversenyt rendeztek Gyulafehérváron f. hó 2-án. Az estélyt Kürty zene- és énektanár szép tárogató játéka nyitotta meg. Majd egy melodramikus prologszavaiat következett, melyhez a gymn. énekkar énekelte a „Cserebogár, sárga cserebogárt.“ E megnyitó után következett a magyar dal és zene ezeréves fejlődésének bemutatása Dr. Szabó tanár felolvasásában és az ének-, zenekar és Kürty tanár tárogató darabjaiban három szakaszban. Az első szakaszban a ker. közép, a protestáns és a mohácsi vészt követő gyászos korról ismerkedünk meg és azoknak kiemelkedőbb mozzanataival, minők az 1020-as évek, udvariregősök, Anjouk, a ref. küzdelmeinek és a jeremiádoknak, a török- és kurucz-világnak a kora. Jellemző pontjai: ének szt. István korából, Farkas András éneke, Tinódy „Eger ostroma“, mely kiinduló pontja a szabadságharczi énekeknek. „Ti magyarok már Istent imádjatok“, „Szegény legénynek olcsó a vére“, „Híres vitéz jó magyarok“, „Amott kerekedik egy fekete felhő“ és más kurucz nóták. A második szakaszt a Rákóczi kora alkotta. Pontjai voltak a Rákóczi-induló, Csinom Palkó, Erdélyi hajdutáncz, Rákóczi-nóta, „Hej Rákóczi Bercsényi“, Balassy Bálint énekei, Bujdosók éneke, „Őszi harmat után“, Czinka Panna kiválóbb darabjai, Horváth István „Német tánca.“ A harmadik szakaszt a Hymnusz nyitotta meg, melyet a közönség állva hallgatott végig. Majd a XIX. század jeles szerzőinek ismertetése, minők: Erkel, Liszt, Lavotta, Csernák, Bihari és annak jellemzőbb éneke: Az insurgensek nótája, „Cserebogár, sárga cserebogár“, „Kinek nincsen szeretője, babája“, „Hadik obester nótája“, „Föl-föl vitézek a csatára“, „Kossuth-nóta, Dankó: „Gyöngye violá“-ja és „Szózat“ következett. Szerencsés volt a programm összeállítása, de még szerencsésebb annak bemutatása, mely a szászvárosi kollegium s az estély lelke, Kürty tanár babérainak számát tetemesen növelte.

Rákóczi felolvasás N.-Enyeden. Nagy tanulmányal megírt felolvasásokat tartanak e hetekben a kollegium tanárai a diszteremben a Rákóczi-korról. — Az elsőt *Bodrogi János* tartotta e kor történelmi ismertetve. A másodikik *Dr. Farnos Dezső* e kor irodalmi és művészeti föllendüléséről. A felolvasásban ismertetett kurucz dalokat a gymn. önképzőkör dalárdája Lőte Zoltán vezetésével énekelte, közben tárogatón igen sikerülten játszott Váró Zoltán VIII. gimn. o. t. — A kassai Rákóczi ünnepi kirándulás költségei javára ez volt a második fel-

olvasás, melyet nagy és lelkes közönség hallgatott végig. A harmadik felolvasás, melyet dr. Szilády Zoltán tanár „Felső-Magyarország földrajzi és természeti ismertetése, vetített képekkel” czímen fog tartatni, május 18-án lesz.

Az „erdélyi muzeum egyesület” bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya 1903. évi május hó 2-án (szombaton) délután 5 órakor az egyetem bölc. kara II. sz. tantermében tartandó felolvasó ülést tart, melynek tárgyai: 1. Dr. Perényi József: Szász Béla élete és költészete (1840—1898). 2. Dr. Váró Ferencz: Bethlen Gábor nemesítő iskolája. Ülésein a szakosztály a felolvasások iránt érdeklődő vendégeket szívesen lát.

Konfirmációi Emléklapok darabonként 4 fillérért kaphatók Gombos Ferencz könyvnyomdájában Kolozsvárt, Egyetem-utca 7. sz. alatt. A közelgő konfirmációk alkalmából ajánljuk lelkésztársaink szíves figyelmébe.

Kirándulás. A Bethlen-kollégium főgimnáziumának két felső osztálya 62 tanulóval 7 tanár vezetésével május 2-án reggel Gyulafehérvárra kirándulásra indult, hogy történelmi emlékekben oly gazdag város szemlélése által eddigi ismereteiknek biztos és alapos talpkövet is nyújtson. A megérkezéskor az állomáson nagy tiszt. Elekes Viktor és Roska József főkapitány fogadta a kirándulókat. Legelőször is a Glück testvérek mintaszerű, s az erdélyi részekben első gőzmalmát tekintette meg, hol az igazgatóság előzékeny kalauzolása mellett gyönyörködött a modern technika kitűnő vivmányaiban, melynek különös előnyük még az is, hogy nagyobb részt a magyar ipart dicsérik. Innen a város — régiségben oly gazdag — muzeumának megtekintésére indult a társaság. Cserni Béla gimn. tanár ismertette a vár alatti ásítás eredményét feltűntető domborművi táblázatot, mely a hajdani Apulum alaprajzát ábrázolja, valamint a régi római kultúra fejlettségéről tanuskodó emlékeket. A társaság azután a Mendel Manó köztisztelt nagybirtokos kertjében levő római kúthoz rándult, ennek vizét a 20 km. távolságra levő havasi forrás cserépcső vezetéken táplálja. Itt az önképző-körnek dalkara négy, precizitással előadott darabot, énekelt. Délután 2 és fél órakor Zlamál Agoston dr. és Csiky Miklós kath. főgimnáziumi tanárok vezetése mellett a vár megtekintésére indult a kiránduló ifjuság, hol a Károly kaput, a Bethlen-kollégiumnak most kaszárnyául szolgáló épületét, a róm. kath. főgimnáziumot, a sétatéri Losenau emléket, a régi pénzverő helyén a törvényszéket, a régi fejedelmi épületeket, melyek közül a fejedelmi lakást a püspöki rezidencia foglalja el, majd a székesegyházat összes műkincseivel megtekintette. Mindezen nevezetességeknél főt. Csiki Miklós és Bodrogi János tanárok szolgáltak az ifjuságnak ismertető magyarázatokkal. Végző pontja volt a várbeli kirándulásnak a „Bathaneum” megtekintése; örömmel szemlélte az ifjuság a példás berendezésű, közel 40,000 kötetből álló könyvtárt és érdeklődéssel hallgatta, Korodi Péter tanár által bemutatott különböző codexekhez fűzött magyarázatot. Innen a felső emeleti csillagvizsgálóba vonultak, hol a szükséges magyarázatokat Czimbalmos tanártól kapták. A várból az apulumi ásítások színelyére vonultak, s szemlélték a nyugati oldalon most is folyamatban levő ásítási eredményeket. A vezető tanárok Fejér Gerő tanár szíves kalauzolása mellett megtekinthették még a kath. főgimn. modern berendezésű internátusát is. Estve 8 órakor részt vett még a szászvárosi kollégium tanárkara és ifjuságának a redoutban rendezett, szépen sikerült történelmi hangversenyén, mely daczára a tisztikar parancs szerinti távolmaradásának, ugy erkölcsileg, mint anyagilag fényesen sikerült. A tanulságos kirándulásról az éjjeli vonattal tört vissza az ifjuság.

Nyilvános közönet. Gróf Teleki László Gyula óméltósága, Nagy-Somkut-község legszebb pontján levő 3200 korona értékű házastelkét, épülendő templomhelyül, n.-somkuti ev. ref. leányegyházunknak kegyeskedett adományozni, mely nemes ténye által ezen kicsiny magyar egyháznak jövőndő alapját tette le. — Hosszu Borbála és Rózália n.-somkuti róm. kath. vallású urnó ónagyságaik szintén ezen kicsiny egyházunknak ismert jó szívök sugallatából két urasztali ezüst poharat és tányért ajándékoztak 240 korona értékben, mely nemes tényök által,

fenkölt gondolkozásuknak szép tanujelét adták s egyházunk életében nevöket és emléköket megörökítették. — Midőn a nemes gróf ur és ónagyságaik szívök sugallatának engedve, ezen nemes tényeket végrehajtották: jutalmukat elvették, mert a jókedvű adakozót szereti az Isten. A szeretet istene áldja és tartsa is meg drága életöket, hogy a magyar nemzeti szellemnek és Krisztfu evangyéliumának erősségére szervezett egyházunk haladásában, fejlődésében sokáig örvendezhessenek! S.-M.-Berkeszen, 1903. május 1. *Pap István*, ev. ref. lelkész.

A szászsebesi ev. ref. templom és papi lakra kegyes adományokat küldöttek N. N. 50 fill. N. N. 1 kor. Box Árpád 1 kor. R. Nándor 1 kor. G. Károly 2 k. Saenger Nándor 1 kor. Kélen Gyula 1 kor. Sziklay 1 korona Ev. ref. egyház Tiszaroff: 2 kor. Fekete Gábor kir. ítélő táblai elnök ivén Kolozsvár: Fekete Gábor 2 kor. Horváth Kálmán 2 kor. Gál Jenő 2 kor. Zsakó István 1 kor. Becsek Lajos 1 korona. Muzsnay Géza magy. kir. főerdész ivén Kolozsvár: Muzsnay Géza főerdész 2 kor. Kőfalussy Viktor 1 kor. Györke István erdészgyak. 1 kor. Inczedy Géza erdészjelölt 3 kor. Magy. kir. földtani intézet körében adakoztak 10 kor. 20 fill. Órsovai m. kir. erdőrendezés ivén: Gründl Gyula főerdész 1 kor., Gáspárecz Lajos erdész 1 kor. Ujházy Sándor főügyész ivén Székes-Fehérvár: Ujházy Sándor főügyész 2 kor., Schmidt Rajmund tanár 2 kor., Kováts Pál 2 kor., Tóth Arthur lapszerkesztő 1 kor., Jióth Imre földbirtokos 2 kor., Bottka Zoltán takarékpénztári tisztviselő 1 kor. Parragh Béla m. kir. erdőmester ivén Déva: Parragh Béla 2 kor., Gora Ferencz 2 kor. Payer Arthur 2 kor., Asbóth István 1 kor., Ziegler Emil csendőrfőhadnagy 2 kor., Téglás Károly m. kir. erdőmester Brassó 2 korona, Réthy Lajos kir. tanfelügyelő ivén Déva: Állami leányiskola 2 kor., Kiss József 1 kor., Bereczky Lajos 1 kor., Gyula György 1 kor., Antal János 1 kor., Steinmann Frigyes 2 kor., Boga Károly 2 kor., Haitmann P. 1 kor., Bordaux Pál 1 kor., Szóts F. Lajos 1 kor., N. N. 1 kor., Herman Kálmán 30 fill. Nehéz János 1 kor. Réthy Lajos 1 kor. (Összesen 16 kor. 30 fill.) (Folytatjuk.)

Az Emke ref. egyházi segéiyezései. Az erdélyi magyar közművelődési egyesület ref. egyházközségeink kulturális ügyei támogatásához, erejéhez képest eddig is készséggel hozzájárult. Legújabb választmányi ülésén brassói egyházunknak szavazott meg további 400-és hosszufalusi körlelkésziségünknek egyszersmindenkori 500 korona segélyt. Igazán jó helyre adta. Mindkét helyt a református egyház legerősebb támaszai a magyar nemzeti törekvéseknek is s különösen a hosszufalusi körlelkész nagy elismerésre méltó buzgósággal gondolza a szomszédos romániai községek magyar reformátusságát is. Jobb helyre segélyét alig adhatta volna az Emke. — Köszönet érte.

Hivatalos rész.

MEGHIVÓ.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi „Egyházi-Értekezlet” igazgató-választmányját van szerencsém f. hó 10-én d. u. 4 órára a theol. fakultás IV. sz. tantermében tartandó ülésre tisztelettel meghívni.

Tárgyak: 1. Titkári jelentés. 2. A „Vasárnap”-ról való jelentés. 3. Pénztári jelentés. 4. Az ez évi *tordai* közgyűlés előkészítése. 5. Indítványok.

Kolozsvárt, 1903. május 2-án.

Deési Gyula
e. elnök.

592—1903. sz.

MEGHIVÓ.

Az udvarhelyi egyházmegye közgyűlésének tagjait tisztelettel meghívom Székelyudvarhelyen, a ref. kollegium disztermében f. évi május hó 26-án d. e. 10 órakor tartandó rendkívüli közgyűlésre, melynek egyedüli tárgya: véleményadás az 1233—1903. szám alatt kelt igazgató-tanácsi leiratra. Szíveskedjenek tiszt. lelkipásztortársaim az egyházközség képviselőjét és a tanító képviselőket meghívni.

Kecsetben, 1903. ápril hó 29-én.

Menhárt András,
ev. ref. esperes.

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő. NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Egyházkerületi közgyűlésünk.

Másfél napi kemény munka után vasárnap délben véget ért a rendkívüli egyházkerületi közgyűlés érdemleges tárgyalása. — Derekas, nagy munkát végzett, a nagy számban összegyűlt tagok élénk részvétele mellett, aránylag rövid idő alatt és mégis alaposan. A mi két dolognak volt köszönhető. Egyfelől annak, hogy az Igazgató-tanács nagy lelkiismeretességgel és bölcs körültekintéssel és mérséklettel készítette elő a tárgyalás anyagát; másfelől annak, hogy közgyűlésünk tárgyalásait oly bölcsesség, tapintat és erély vezette, minő a Br. Bánffy Dezső főgondnokunké, ki a midőn minden tagnak a legteljesebb mértékben biztosítja az őt megillető tanácskozási és határozati jogot, akkor egyszersmind a legéberebb figyelemmel és bölcsességgel őrködik a felett, hogy a viták se medrűkből ki ne csapjanak, se el ne sekélyesedjenek.

Közgyűlésünk határozatai újra bizonyosságai annak, hogy a tagok előtt mint legmagasabb cél egyházkerületünk s ebben egyetemes magyar ref. egyházunk közjava lebeg.

Az az anyagi áldozat, melyet a közgyűlés, daczára a kerület sulyos és nyomott anyagi viszonyainak, egy szó ellenvetés nélkül megszavazott a theol. fakultás internátusának átalakítására és czellarendszerü berendezésére, a mit az ifjuság, a tanulók sürgetett fokozottabb munkássága feltételének tartva, rég óta óhajtott: elég bizonyítéka annak, hogy a kerület, mint a jó szüle, saját szükségei kielégítésének megszorításával is, arra törekszik első sorban, hogy gyermekeit, a jövő generáció sarjait minél derekabbakká nevelje s felvértezzve tudománnyal, hittel s főleg az önmunkásság szeretetének, lelki szükségének erényével, ez által egyházunk hányatott hajóját olyan kezekre bizza, a melyek azt védni, építeni, vezetni teljes mértékben alkalmasok és képesek. Csak természetes, hogy ily nagy-

lelkü áldozat mellett, amely magára az ifjuságra is azt a kötelességet rója, hogy szorgalmával, munkásságával s róla felette nagy jóssággal gondoskodó és érette áldozó felsősége iránti bizodalmas engedelmisséggel ez atyai gondoskodást meghálálja, — mondom — ily nagy lelkü áldozat mellett csak természetes, hogy a kerület intézkedéseket is tesz az iránt, hogy a tanulók munkásságának számbavétele miként történjék és maga is megbízottjai által közvetlen tapasztalást akar szerezni arról, hogy befektetett tőkéje mi kamatot hoz és mi gyümölcsöt terem. Mi úgy érezzük, hogy ez a midőn egyfelől saját maga iránti kötelessége a kerületnek, másfelől egyenesen megtisztelése annak a munkakörnek, a melyre a mi theol ifjuságunk készül és megtisztelése magának az ifjuságnak egészben és személyek szerint, midőn alkalom nyújtatik nekik arra, hogy szorgalmukról, előhaladásukról — nem a bírák, hanem az atyák előtt — bizonyágot tegyenek s a midőn ezek számtalan egyéb munkáik közt is időt és fáradságot szentelnek arra, hogy gyermekeiknek tökélytelen munkáit is megtekintsék s örvendezzenek azon velük egyetemben. Nekünk papoknak és leendő papoknak ezt a dolgot csak ily szempontból kell és lehet felfognunk és nem szabad megzavartatnunk magunkat sem világi jogi felfogás által sem a szabadság socialista értelmezése által, a midőn mindig azt valljuk és azt hajtjuk, hogy a mi ideálunk a „kereszttyén szabadság“, a mely az atyai akarat iránti gyermeki szív kész engedelmisségében áll. Mihelyt nem jogainkra, de kötelességeinkre vagyunk büszkék és féltékenyek, — minden kérdés megoldást nyer.

A közgyűlés másik nagy jelentőségű kérdése a zsinati törvénytervezetre adott kerületi vélemény megállapítása volt. Mindenki érezte, hogy itt egy az erdélyi egyházkerületre nézve életbevágó, létkérdésről lesz szó: az erdélyi egyházkerület történeti alapokon kiképződött

és alakult szervezetéről, a melyhez, ha az erdélyiek a multban főleg a tradicio alapján ragaszkodtak: ma — mondhatjuk — a gyakorlati szükség, sőt az itteni mai nemzetiségi és felekezeti viszonyok közt, az életfeltétel kényszeríti ragaszkodni.

Feleslegesnek tartjuk e tétel részletes igazolását. Kiváló szónokok, nagy és komolyan néző, látó egyházvezető férfiak tettek róla bizonyosságot. Olyan emberek, mint dr. *Bartók* György püspök, ki püspökségének eddigi tapasztalatai egyházkerülete viszonyainak alapos tanulmányozása alapján jelentette ki, hogy az erdélyi egyházkerületnek *főleg most*, más alapelvek szerinti szervezetét egyenlőnek tartaná, komoly történelmi s lételét is mélyen érintő megrázkódtatással. A kerület — mondá — nem zárkozik el saját szervezetének és berendezkedésének korszerű és szükséges reformjai elől, a mint ennek újabb időben is több irányban jelét adta; de ezt csak saját tényleges szükségei határáig és saját tapasztalatai alapján maga teheti. A miről mikor semmiképen sem mondhat le, azért nem szünik meg az egyetemes magyar ref. egyház értékes tagja s az uniónak lelkes támogatója lenni; főleg miután a helyesen szervezett képvisleti és presbyteri rendszer a zsinatiban megtalálja — alapjában e kettőnek nem nagy különbsége s mindkettőnek további lehető alakulásai mellett — a magasabb egységet. Mint dr. *Kolozsvári* Sándor a magyar ref. egyháznak régi oszlopos tagja, ki tudományos alapokon épp úgy mint gyakorlati követelmények alapján már több ízben kimutatta, hogy az erdélyi kerületre nézve úgy történelmi fejlődése folytán, mint gyakorlati viszonyai következtében ez a teljesen megfelelő szervezet, a melyből a mennyi nagy áldás és erő származott a multban, annyira fontos missziót tölthet be újra, — ki tudja? — talán a nem is messze jövőben.

A szónokok egész serege szállt sikra a kerület alkotmányának védelmére, ki-ki tehetsége szerint új szempontokból védve a közös álláspontot, az ép' e pont védelmére oly nagy számban összegyülekezett tagok élénk helyeslése mellett. Annyira, hogy főleg a Püspök ur fejtegetésének hatása alatt és indokai következtében az a határozati javaslat is visszavonatot, amely arra irányult, hogy hosszabb átmeneti idő fentartásával az erdélyi kerület, is igyekezzék közeledni a királyhágón tuli kerületek szervezetéhez.

Igy hát kerületünk különálló alkotmányos szervezete fentartása érdekében, kerületi közgyűlésünk mint egy ember szállt sikra. Hiszszük, reméljük, hogy ennek súlyát, fontosságát megértik és méltányolni fogják királyhágón tuli testvéreink is s belátják, hogy itt nem valami kicsinyes szempontok, értéktelen tradíciók védelmére szállt sikra az erdélyi kerület

hanem fontosabb, lételét és fejlődését érintő okokért. Minket gyengíteni pedig nem lehet céljuk nekik sem.

Sőt közgyűlésünk bölcs tapintata még tovább ment, midőn újra teljes egyhangúsággal magáévá tette a *Nagy* Károly theol. tanár határozati javaslatát, a mely arra irányul, hogy az unio erejét ne a szervezetek és eljárási módzatok egyformásításában keresse a zsinati törvényhozás, hanem inkább abban, hogy mind az öt egyházkerületnek szélesebbkörű autonómiát engedjen, a melyen belől ki-ki saját viszonyainak és körülményeinek megfelelőbb s más viszonyokra való tekintetek által meg nem kötve elégítheti ki szükségeit. Ime, a mit az erdélyi kerület a maga számára alapos okokból kíván, azt magának nem privilegiumként akarja biztosítani, hanem közös jogként, közös szükségek kielégítésére megadandónak véli mindenik kerületnek. Midőn ezt tette, távol állt tőle az unio gyengítésére irányuló törekvés; sőt abban a tudatban cselekedte, hogy főleg éppen az egyházi életben, hol nem a rendőri erővel biztosított törvények külső láncza van hivatva az összekapcsolttagyságát biztosítani, hanem a közös célok és közös törekvések közös munkája: hatalmasabb lesz az egység ereje, ha az, minél határozottabban kiképződött s egyediségük sajátosságainak érvényesítése által erőssé lett egyéniségek kapcsolatából ered. A rabok kezeit, lábait összekötő láncok soha sem lesznek képesek olyan egységet teremteni, mint a milyen a közös ellenség ellen küzdő szabadságharcosok közt fennáll, ha a különböző hadtestek talán másként vannak is szervezve s ha tán az egyik legionárius csapatokból, a másik sorhadból áll is s az egyikben a katonák által választott fő, a másikban pedig a tisztek választotta vezér parancsnokol is. Ez meggyőződésünk s ezt igazolja az élet is.

Az apróbb jelentőségű dolgokról közgyűlési tudósításunk számol be; itt csak e két nagy jelentőségű dologra kívántunk reá mutatni, újra kifejezze azt a meggyőződésünket, hogy kerületünk közgyűlése e határozataival egyformán szolgálta úgy a maga, mint egyetemes egyházunk közérdekét.

Közgyűlésünk lefolyása.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése mindig nagy esemény Kolozsvárt Idegen felekezetek tagjai is tisztelettel említik érkezését. „A kálvinista főkonsistorium tanácskozik“ — mondják mindenfelé, s kíváncsian olvassák róla a lapok tudósításait. — Teljesen érthető e nagy érdeklődés. Kolozsvár régebbi nemzedéke sohasem tudja elfeledni a régi erdélyi országgyűléseket. Azokat a nagy napokat, mikor falai közt látta kis hazarészünk előkelőségeit, nagyjait, tudósait, kik gyakorta világra szóló dolgokat miveltek, népek jóllétét, békességét munkálták bölcs tanácskozásaikban hozott határozataikkal. Dicsőséges

történelmünknek egy-egy ily vonzó képe tűnik fel látó szemeink előtt, mikor református egyházunk nagyjait, egytől-egyig komoly férfait összegyűlve látjuk magunk előtt, a mint tanácskoznak, tervelnek, nem kisebb czéllal, mint ama régiék: az erdélyi ref. Sion építgetésén, hogy megtartsák Istennek és édes hazánknak Erdély lakosait. Nagy történelmi ősök ivadékai, szívükben a régiék nagy szeretetével hazánk s vallásunk iránt; tiszteletre méltó lelkészek, tudós tanárok, munkához szokott, munkára kész szívvel és lélekkel: ezek tanácskoznak az erdélyi református anyaszentegyház sorsa, jövődjé jönléte fölött.

E hó 9. és 10. napjain is ez a kép állott a theol. fakultás disztermében szemeink előtt. Az elnöki asztalnál báró Bánffy Dezső, anyaszentegyházunk, hazánk munkában fáradhatatlan bajnoka, mellette jobb és balfelől a vezérkar kitűnő tagjai, egyházkerületünk püspöke s a buzgó főgondnokok. Előtte hosszú asztal körül az egyházkerületi igazgatótanács tagjai, tovább két padoszakaszbán tömötten az egyházme-gyék, egyházközségek és iskolák küldöttei.

Ez a közgyűlés rendkívüli közgyűlés volt, melynek összehívására az egyetemes konvent által készítettett s az országos zsinat elé terjesztendő egyházi törvénytervezet tárgyalásra adta az okot. — Reánk, erdélyi magyar reformátusokra nézve sok tekintetben igen fontos, életbe vágó kérdések szükségessé tették azt, hogy egyházunk kitűnőségei nagy számmal, imponáló erővel lépjenek a küzdő térre, s régen megszerzett jogok, helyesnek, üdvösnek bizonyult elvek confiscálása ellen tiltakozzanak.

És az erdélyi ref. egyházkerület ezen rendkívüli közgyűlése valóban népes, tanácskozása valóban bölcs és céltudatos vala.

Május 9-én reggel, pontban 9 órakor lépett a terembe báró Bánffy Dezső elnöklő főgondnok, a püspök s főgondnok társai által követve, mire a theologus ifjak ajkain fölzendült a „Jövel szentlélek Uristen!” kezdetű gyönyörű dicséretünk, s rá minden ajk megnyílt énekben dicsérni Isten nevét, kérni az ő szent lelkének világosító erejét. Ezután szeretett püspökünk lépett a szószékre, hogy magasan szárnyaló imájában kérjen a mindenható Istentől áldást a tanácskozásra, jó eredményt a tanácskozók munkájára. Minden szív áhitatra indult és a 90. Zsoltár 1. versének eléneklésével adott kifejezést Istenben bizó erős reménységének, ki az emberiségnek, Krisztus igaz anyaszentegyházának kezdettől fogva egyetlen segítője, megtartója volt.

Ezzel az elnöklő főgondnok szívélyen üdvözlő, megnyitó szavaira megkezdődött a közgyűlés tanácskozása.

Mindenek előtt Kenessey Béla egyházkerületi főjegyző olvasta fel előbb a közgyűlés hivatalból való tagjainak, utána egyházme-gyénként csoportosítva, a választott kerületi képviselők névsorát.

A közgyűlés határozatképességének konstata-lása s az ujonnan választott tagok igazolása után megállapittatik a napirend. És pedig az elnöklő főgondnok indítványára a törvénytervezet tárgyalása előtt a következő ügyek nyertek elintézését:

Jancsó Lajos marosújvári lelkész, a nagyenyedi egyházme-gyee ujonnan választott esperese, továbbá Benedek Dénes makfalvi lelkész, mint a marosi- és Szécsi Ferencz felvinczi lelkész, mint a nagyenyedi egyházme-gyének nem régen választott főjegyzője a közgyűlés színe előtt, Kenessey Béla egyházkerületi főjegyző előlvasása után a közgyűlés színe előtt leteszik hivatalos esküjüket.

A marosvásárhelyi főgimnáziumunknál rendes vallás tanári állás szerveztetik s rá Kábori János diplomás lelkész, ottani rendes tanár eddigi modern filologiai tanszékéről áthelyeztetik.

Theologiai fakultásunk eddigi nagyérdemű al-gondnokának, dr. Szádeczky Lajos egyetemi rendes tanárnak megbízatása ez évben lejárván, az igazg.-tanács előterjesztésére közgyűlésünk az új választást elrendeli s ennek, valamint az egyházkerületi számadás-vizsgáló bizottságban ürességben levő két hely-nek betöltése czéljából elnöklő főgondnok a szava-zatok beadására e nap délutánjának 3—5 órája közti időt tűzi ki.

Theologiai fakultásunk befogadó képességének fokozása tárgyában tett igazgatótanács-i indokolt elő-terjesztésre közgyűlésünk az internátusba fölvehető ifjak létszámát 120-ban állapítja meg. Egyszersmind hozzájárul ahhoz is, hogy az eddigi nagy háló- és dolgozó-termek kisebb szobákká átalakíttassanak, úgy akárvén lehetővé tenni azt, hogy egy szobában 2—4 ifju nyerjen olyan otthont, melynek csendjében tanulmányaikat zavartalanul folytathatják. A fölvehető 120 ifju közül 80 lesz hittan, 40 bölcsészet hallgató, mely számból az egyházkerület évi lelkész-és tanár-szükséglete, e czélból eszközölt számítás szerint, bizvást fedezhető leendő. Nagyobb mérvű átalakítás eszközölését közgyűlésünk — bár az intézet előljáró-ságának ide vonatkozó kérését indokoltnak látta — pénzühiány miatt el nem határozhatta.

Dr. Sárkány Lajos tanügyi előadó az igazgató-tanács nevében megteszi előterjesztését az egyház-kerületi tanügyi bizottság szervezése tárgyában. E tárgyban már a múlt évi kerületi közgyűlés tett lé-péseket, bizottságot küldvén ki a kérdés tárgyalása és az ügynek ezen közgyűlésre leendő előkészítése végett. E bizottság munkálata alapján most az igaz-gatótanács kész tervvel jött a közgyűlés elé, mely szerint megalkotná a közgyűlés az Egyh. Törv. 50. §. g) pontjában kívánt egyházkerületi tanügyi bizot-tságot, minek létesítésével eddig azért nem sietett, mivel az igazgatótanács s benne a tanügyi előadó, mint szakközeg, e bizottság munkáját is teljesítette. Azonban az igazgatótanácsnak folyton szaporodó teendői és a tanügyi előadónak nagymérvű elfoglalt-sága hova tovább mind nehezebbé tették ezen teen-dők ellátását s beállott a szükség a törvényben kívánt bizottság megalakítására, mely az igazgató-tanács mostani tervezete szerint tisztán szakemberekből állítatván össze, hivatottabb és képesebb volna egyházkerületünk tanügyeinek felügyezésére s veze-tésére. Váró Ferencz tanár hozzászólása után, ki az igazgatótanács javaslatának elfogadását ajánlotta, Simon Ferencz szászvárosi tanár indítványára a kér-dés eldöntését a közgyűlés elhalasztja, mivel a több-ség jónak látta az igazgatótanács javaslatára vonat-kozólag kikérni előbb az egyházme-gyék és kollegiumok véleményét.

Dr. Kádár János titkár felolvassa az igazgató-tanács előterjesztését a kémeri képviselőválasztás elbírálása tárgyában. Viski Pál esperes hozzászólása után a közgyűlés a választást megsemmisíti.

Ezután következett az igazgatótanács előter-jesztése a központi tisztviselők fizetésének végleges rendezése tárgyában. Pokoly József theol. tanár hozzászólása és dr. Bartók György püspök fölvilá-gosításai után a közgyűlés az igazgatótanács javas-latát teljertartalmulag elfogadta.

Az egyházme-gyéknek a múlt kerületi közgyü-lés alkalmával történt új beosztása rendjén a dedrád-széplaki egyházközség, mely eddig a gör-gényi egyházme-gyéhez tartozott, a nagysajói egyházme-gyébe osztatott. Az egyház ezen ránézve nem előnyös új beosztás hatályon kívül helyezése érdekében kérést nyújtott be a jelen közgyűléshez, melynek Szabolcska Mihály pártoló indítványára, az igazgatótanács javas-latával szemben, a közgyűlés helyet adván, kimondja, hogy a dedrádszéplaki egyházközség a gör-gényi egyházme-gyee kebelében továbbra is meghagyatik.

Ugyancsak a múlt évi kerületi közgyűlés ki-mondotta, hogy a kutyfalvi egyházközség, míg es-peresi székhely leend, a kükküllői egyházmegye kebelében hagyatik, azután azonban a nagyenyedi egyház-megyéhez csatoltatik. Az egyházközség azonban most kérést intézett a közgyűléshez az iránt, hogy ezen határozat megváltoztatásával őt a kükküllői egyház-megye kebelében azon esetre is megtartsa, ha már többé nem lesz is esperesi székhely. Többek hozzá-szólása után a közgyűlés az egyházközséget kérésével elutasítja.

Fölmerült eset alkalmából a theol. fakultás elő-ljárósága azon kérést intézte a közgyűléshez, hogy a theol. fakultás fegyelmi és rendtartási szabályainak a theologiai kollokviumokra vonatkozó része kibő-víttessék. Az ig.-tanács indokolt javaslatára közgyü-lésünk kimondja, hogy a régi szabályok változatlanul hagyatnak, melyek szerint a theol. szaktanárok joga-sítva vannak évközben hallgatóiktól, a hányszor nekik tetszik, részleges kollokviumot kívánni s a hallgatók kötelesek annak eleget tenni és egyuttal minden év végén a tanárkar által kijelölt időben együttes év-záró kollokviumra állani.

Parádi Kálmán.

(Folytatás.)

Tanítványai közül sokan léptek természettudo-mányi és orvosi pályára, az ő vezetése alatt meg-szeretve e studiumokat és helyüket megállották a tudományegyetemen s jelesül töltik be az életben is. Méltán írhatta Parádiról Petelei István fennebb meg-nevezett ismertetésében a következőket:

„A kik az elmúlt esztendőök alatt a kolozsvári református kollegium falait mint érett emberek hagy-ták oda, hálával és szeretettel gondolva e kiténő intézet derék tanáira, bizonyára mindnyájan meg-különböztetett szeretettel emlékeznek Parádi tanárra s a tudományra is, melynek elemeit az ő ajkairól tanulták ismerni. De főleg azok képesek őt kellő-képen megbecsülni, kik aztán természettudományi pályákon tanultak tovább, mert az a természettudo-mányi magasabb látkör, melyet Parádi, a tanár, a középiskolában rövid idő alatt is el tud sajátítani tanítványaival, élvezetes szépségekben gazdaggá és könnyen érthetővé teszi e tudományoknak apróbb részleteit is. Hogy az ő tanítványai mennyivel előbb vannak természettudományi ismereteiket illetőleg, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Entz tanár egyetemi bevezető előadásában, ha valamely olyan kitérést tett, melynek megértésére már több tudományszeres előismeret kell, mint a mennyivel a hallgatók rendszeren bírnak, hivatkozott Parádi tanítványaikra, mint a kik azt képesek már megérteni.

„Nem tudnék itt pozitív számokat mondani, de állithatom, hogy a ref. kollégiumból a természettudo-mányoknak sokkal több hivatott buvára kerül és került ki, mint bármely más hasonló tanintézetből, a mit minden kétséget kizárólag Parádi tanár befo-lyásának kell tulajdonítanom.“

Tanártársainak és az előljáróságnak elismerése és méltánylása még fiatal korában, az 1875. év. jun. 24-én tanvezető-tanárrá (paedagogarcha) választotta, a mely hivatal hatáskörébe — kollegiumaink akkori szervezete szerint — az elemi iskola és gymnasium tanítási ügyeinek egész vezetése tartozott; az igazgató tanár (rector-professor) a gazdasági és fegyelmi ügye-ket intézte.

A tanítás és nevelés vezetésében nem a tan-tervek és rendszabályok betűit, hanem ezek célját nézte. Látta ugyan, hogy tisztán a rendszabályok megtartásával nagyobb töprengés és szellemi meg-

eröltetés nélkül is meg lehet felelni a vezetői fel-adatnak, mely így magától is megy, mint a felhuzott óra, mégis nem elégedett meg ennyivel, hanem szem előtt tartotta minden eljárásában és intézkedésében intézetünknek, mint *tanító- és nevelő-intézetnek* ren-deltetését és feladatát.

A leglelkesebb úgyszeretettel teljesítve köteles-ségeit, szigoron megkívánta a rendet és pontosságot mindenben s nagyon ingerelte, a mi ez ellen történt, de haragot nem tartott soha. Benne beigazolva láttuk a régi közmondást: „Bonum ad virum cito moritur iracundia.“ Humanismus és szeretet vezérelte a tanu-lók fegyelmezésében. Tudta, hogy tanítói és nevelői feladatunknak nem teszünk eleget csak azzal, hogy tanítványainknak rendeleteket adunk ki és intelmeket osztogatunk, hanem gondos studiummal törekedünk kell megtalálni a módját annak, mikép férközhetünk tanítványaink szívéhez, lelkéhez, a mit ha nem értünk el, intelmeinkkel a falra hányunk borsót és a bünte-tésekkel csak sujtunk, sőt egyeseknek épen romlását siettetjük, de nem építünk. Szem előtt tartotta, hogy az ifju lélek viaszként hajlik a jóra is, a rosra is, s ennél fogva tanári működésünkben nem elég, hogy mint ítélőbírák megállapítsuk tanítványaink előhala-dásának osztályzatát, hanem szigoron megbírálván ön-magunkat és eljárásunkat is, vizsgálunk kell, vajjon sikerült-e megtalálnunk az eszközöket, melyekkel jó tanítványainkat meg tudjuk tartani a jó úton s az ingadozókat megerősíthetjük. — „Annak, ki jelest is sokat tud nevelni — írja jegyzőkönyvében — joga van az elégségest is szigorubb mértékkel mérni, míg ellenkező esetben az elégtelen osztályzat a tani-tási képtelenségnek lehet mutatója.“ Miként a mű-vész csak tárgyába való elmélyedés szülte inspira-tíval alkothat remeket, akként mi is csak úgyszer-etet sugallta inventíóval oldhatjuk meg feladatunkat, ha minden alkalommal ambícióval törekszünk tévutra került növendékünket a jóra téríteni.

Ilyen intenciók követésével elérte Parádi Kál-mán, hogy a tanuló ifjuság szigorúsága mellett is őszirtén becsülte, szerette, s népszerű paedago-garcha volt.

Lelkes hive volt a természetes fejlődéssel járó előhaladásnak, lelkes vezérmunkása a helyes irányu reformoknak, de a multak tapasztalataiból szerzett gazdag tudásával, éles látásával elítélte a kapkodó kísérletezéseket s a szertelen újítások kinövéseit. Hozzánk idegen viszonyok közül jött, hamar meg-látta a hiányokat és szervezetünkben a hibákat, de szem előtt tartotta, hogy százados multja van inté-zetünknek, melyet tabula rasanak tekinteni nem lehet, nem szabad. Látta, hogy ki ebben az iskolában jól akar kormányozni és igazán az ügynek kíván szol-gálni, annak első kötelessége megismerni és megta-nulni kollegiumunk egész történetét, régibb és újabb szervezetével és törvényeivel együtt. A tanveze-tésben közvetlen elődje, Szabó Sámuel tanár az 1876. évben adta ki iskolánk első Értesítőjét, melyben közölve van kollegiumunknak Fekete Mihály tanár által megírt története, s közölve vannak iskolánk alapítóinak alapítványi leveleiből azon részek, „me-lyek az egykori társadalmi állapotokra s a magyar nyelv fejlődésére világot deritnek.“ Ezekből világo-san kitűnik, hogy *tanintézetünk* alapításánál fogva egyszersmind *nevelőintézet* oly czéllal, „hogy minél töb szegénysorsu tehetséges ifjunak is módot nyujt-son arra, hogy kiemelkedjék s a nemzet szellemi tőkét szaporítsa.“

Parádi Kálmán megismerte kollegiumunk multját és ennek a multnak okszerű fejlesztésével s az újabb idők és viszonyok követelményeihez való módosítá-sával, nem erőszakos változtatásokkal kívánt az elő-haladásnak szolgálni. Maga írja jegyzőkönyvében „*Elvem nem a deletur, hanem a reformetur.*“

Erős eloquentiával, meggyőző erővel védte a maga nézeteit, de tudta becsülni és méltányolni a más nézetet levők meggyőződését is. „A ki tudatában van saját gyarlóságának — írja már idézett naplójában — az abban a mértékben, a mint az idő és tapasztalat mind jobban megismertetik vele az embereket és a dolgokat, folyton türelmesebbé válik mások véleménye iránt.“

Előzékeny és finom volt mindenkivel szemben, a kivel az életben érintkezett; összejöveteleken megnyerő modrával, élénk elevenségével, szellemes társalgásával, sziporkázó ötleteivel éltető lelke volt a társaságnak és mindenkit meghódított.

Előzékenységet, szívélyes barátságot és méltánylást tanusított főleg kartársai irányában, ide véve a legifjabbakat is; szem előtt tartotta mindenkor, hogy egy ily intézet tanári testülete egy családot alkot, melynek tagjai összesen és egyenként csak akkor felelhetnek meg hivatásuknak, ha igaz egyetértéssel és egymás iránt méltányosságot tanusítva munkálnak a közös feladat érdekében.

III.

Parádi Kálmán kiváló tehetségét, nagy munkarejét, széles körű philosphiai és paedagogiai tudását és szakértelmét idején meglátta egyházkerületünk főhatósága is s az 1877. év május 27-én tartott egyházkerületi közgyűlés megválasztotta *igazgatótanácsosnak* és *tanügyi előadónak*, mely hivatalt aztán ismételt megválasztás után nyugalomba vonulásáig viselt

Egyházkerületi tanügyi előadónak történt megválasztása után 1877. jul. 1-én tanvezetői állásáról lemondott; utódja e tisztségben Debreczeni József lett. Collegiumunk előjárósága mégis 1881. jul. 1-én tartott gyűlésében egyhangulag megválasztotta igazgató-tanárnak, de ő, hogy a már korábban elvállalt feladatoknak és kötelességeknek kellőleg megfelelhessen, le tudta magát győzni és az igazgatói tisztről lemondott, a mikor aztán Hegedüs István választott meg igazgató-tanárrá. Az előjáróság azonban nem akarta nélkülözni iskolánk kormányzásában a Parádi kiváló szakértelmét és 1884. jul. 30-án az új rendszabályok alapján szervezett elemi iskolai igazgatást reá bízta, a mely hivatalt ismételt megválasztásra az 1895—96. tanév végéig töltött be. Gyakran járt be az elemi iskolai tanórákra, gondosan átvizsgálta a tantervek alapján készített tanmeneteket, figyelemmel kísérte ezeknek miként való végrehajtását s teljes odaadással igyekezett a csak ideiglenes minőségben alkalmazott és így sűrűn változó kezdő tanítókat a tanítás művészetébe bevezetni.

Kiváló és eléggé nem méltányolható munkásságot fejtett ki 25 év alatt mint egyházkerületi tanügyi előadó. Mindenkor a legnagyobb körültekintéssel, különös hozzáértéssel és minden irányban közmegelegedésre látta el az egyházkerületi összes iskolák tanügyére és adminisztrációjára kiterjedő hivatala teendőit. Tanuságot tesznek erről az igazgatótanács által kiadott évi tanügyi részletes jelentései, melyekben tiszta képét látjuk az erdélyrészi ev. ref. népiskolák és kollegiumok egész életének és állapotának A nagy fáradtsággal járó hivatal rendes teendői mellett sok munkát adott neki azon körülmény, hogy összes iskoláinknak ez időben kellett ujjá szerveznedniök és az új viszonyokhoz alakulniök. Az egyházkerület közbizalma megválasztotta őt közfőtörvényszéki bírónak, a magyarországi ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság és konvent tagjává és zsinati képviselővé. És ő nem kimélve erejét és egészségét, meg is felelt az e megbízásokkal járó nagy fontosságú és messze kiható feladatoknak.

Az igazgatótanács megbízásából az 1877. évben Paal Ferencz kolozsvári tanítóképezdei igazgatóval tantervjavaslatot készített a nagyenyedi tanítóképezde

számára; az 1878. évben szövegezte és sajtó alá rendezte a „Tantervet, Utasítást és Rendszabályokat az erdélyrészi helvét hitvallású népiskolák számára“; az egyetemes tanügyi bizottság megbízásából 1883-ra megkészítette „a természetrajzi tanítás tervét s indokolását az egyetemes ref. egyház középiskolái számára“; az 1884. évben az igazgatótanács megbízásából átdolgozta „a Rendszabályokat, Törvényeket és Utasításokat az erdélyrészi ev. ref. kollegiumok számára“ s résztvett 1895-ben e rendszabályok revíziójában és résztvett mint tanügyi előadó iskoláink ujjáalakításának és fejlesztésének minden munkálatában.

Különösen becses munkásságot fejtett ki főgymnasiumaink államsegélyezési szerződéseinek megállapításánál autonómiai jogaink megvédésében.

Tevékeny részt vett egész egyházi életünkben is s erélylyel és tapintattal védelmezte minden téren szabadelvű alkotmányunkat.

Elévülhetetlen érdemei elismeréséül az erdélyrészi collegiumok tanárai a nagyenyedi Bethlen-kollegium tanári testületének megleghangu felhívására nyugalomba vonulása alkalmából egy művészi kivitelű, diszes albumot adtak neki emlékül „Parádi Kálmán tanárnak, az erdélyrészi ev. ref. egyházkerület nagyérdemű tanügyi előadójának nyugalomba léptekor tiszteletök és szeretetök jeléül tanártársai 1902.“ felirattal. Az üvegszekrénybe helyezett szép albumban 120 tanár fényképe van; tábláján bőrből készí munkával készített remek domborműben babékoszoru pálmával, középen genius, mely jobbában világító fáklyát tart, baljával babért nyújt a P. K. monogrammal jelzett érdemnek; a monogrammmal mellett Pallas madara van.

Fájdalom, Parádi Kálmán betegsége már ekkor annyira súlyos volt, hogy nem lehetett az őszinte örömmel tervezett ünnepélyesség mellett adni át a kedves emléket. Bele kellett nyugodnunk, hogy sok barátja közül csak egy, Elekes Károly tanár, egyedül, érzelmeink minden nyilvánítása nélkül, némán helyezze azt asztalára.

(Folytatjuk.)

TÁRCZA.

A jellem és keresztyén vonásai.

(Folytatás.)

De ez csak belső élete a jellemnek; cenzikus szerepe. Ez eddig abstractio, igaz; abstractio: egy kép, egy gondolat. Abstractio az „intelligibilis karakter“ is, a mint Kant nevezte; de a tapasztalati jellem, a hatások szövedéke, az élet, melynek gyökérszállai itt fogódnak egyetemes talajukhoz: ez is egy kép nekünk egy gondolat Minden valóság nekünk abstractio, mert minden valóság nekünk szellemi. A jellem is egy gondolat; elvonása a hatások sokféleségéből a szilárd magnak. Ezen, mondjuk: ismeretelméleti jelentése a jellemnek nem változtatja meg a jellem erkölcsi, tevékenységi jelentését (a *πρακτικὴ* első jelentése), ha abstractionnak találja is.

A jellem, a mint e központból az élet felé, a *πρακτικὴ* felé irányozza fényét, a cselekvés állandó iránya, ize, színe elháríthatlan bélyeg az Én világán. Hogy valaki hogy viv, elárulja énekével, milyennek képzelet Istenét, el, embertársai becsülésével. Szavai, mozdulatai, melyekkel hatásokat oszt és elfogad, egy rész, mely e központig enged látni. Mert a szellemi az első: kezdetben van az Ige; a látható alakzatok egy szellemi valóság ruhája, a változhatlan lényeg idői formája. A tapasztalati jellem: a tüneményei sokféleségében jelentkező intelligibilis karakter; a testté váló ige. E szelleminek, a gondolatnak, az eszmének megnyilatkozása, mint minden szellemié, harmonikus; e harmonia alaphangja a jellem. Ismeret, érzés, akarat változatos tartalmának egységes színe. Különböző

tájain születünk egy szellemi sphaerának; a születési levél pecsétje a jellem.

Ebben a központ szerepében változhatlan a jellem; azért nevezhetem komikus jelentőségének; bélyegének reányomásában az egyéniség kialakítására: áll erkölcsi jelentősége. Tartalmilag újat nem ad az egyéniségnek, de az egyéniség tartalmának ad állandó szint. E tartalom: a hatások összesége, melyek világunkat teszik, miket akarunk megvalósítani, érzésünk végig szenved vagy élvez; tapasztalati jellemünk azért: szellemiségünk hatásainak és reakcióinak kiszámíthatósága. E kiszámíthatóság kristályosító magva az elv, azért a praxisban nyilvánuló jellem: elvek uralma az életben.

II.

Az elv: a hűség a sajátosnak felismert egyéni hivatáshoz, nemcsak, de hivatásul ismerése is éppen ezen hűségnek. Mert világunk első sorban ismereti világ: e felismerés a folytonos tökéletesítés, a célkitűzés az értelem hivatása; a keresztyén szellem beömlését elveinkbe szívünk intuíciója és értelmünk munkája együtt végzi. De az elv megvalósítója, azért mintegy közvetlen öre az akarat; értelmünknek, szívünknek a jellem által egységes serge az akarat vezérlete alatt indul munkára, harcra. Az egyetlen, azért az akarat; a ker. jellem azért akaratom lángjának a Jézus lelkénél való meggyújtása; több ennél: átbocsátása e léleknek értelmembe is elmerítése a szívnek és értelemnek a Jézus szellemében.

Az értelemé? Az evangéliumot tenni a tudományos kutatás kánonává? az apokalypsist a csillagászat forrásává, a cselekedetek könyvét a történelem okmánytárává, az elragadtatást a filozóphia kalauzává? Festett eget a fenségesen pompázó csillagvilág elé? Távol legyen. Nekünk a Jézus szelleme a tudományban is: nem egy egyház uralma; a ker. szellem nem a befűt, még az evangéliumnak se értem betűjét. Ker. szellem: az universonak, az élet komolyságának mystikus, megrendítő isteni szépségét meglátni, felismerni; le tudni szállani és fel tudni emelkedni a porból, a részlettől, a hasznostól, a pusztá kenyer gondolatától láthatatlan fonalakon felszállni az általánoshoz, az Ideálhoz, a megragadó összefüggéshez, a harmoniához, — Istenhez; egyenlő testvére lenni mindenkinek, részt venni a dolgok életében. Valóban ezt a világot a Jézus szelleme élte; öntudatlan erényeink: szunnyadó keresztyén erények, elménk diadalai is nem a szeretet győzelmei-e? E szellem öntudatos kialakítása — pedagogiának, autodidaksisnak, templomnak, iskolának oly gyönyörű hivatása: a ker. jellem. Az ember sóvárgása, költészete, tudása, művészete, erkölce hadd nevezem egy szóval: vallása, vagyis számotadása magának e mérhetetlen, körülfogó universonak s erőihez való vonatkozásairól, vallása, mondom, a Jézus előtt, erőteljes kísérlet e sejtésnek bizonyossággá szilárdítására; Jézus: egy lendülettel testvérré levés a dolgokkal. A Jézus szelleme nekünk igazán: vallás. Nem ez idegesen berendezett élet kínosan egyensúlyozott paragrafusos elraffinálása ama belső hang elől; a legdurvább, de őszinte pogányságban is több, magasabb van, mint a hazugság és a betű: éppen ez a mystikus vonatkozás a láthatatlanhoz, minek ez az egész látható universonak csak ruhája,¹ s már a Korán szent haraggal kérde: Azt hiszitek e világot csak játékból teremtették? Vallás: a mit az ember ebben az életében szívére vesz és annyira bizonyosnak tart, annyira igaznak, hogy vallást teszen róla, ezerféle vonatkozásaiban a rejtett isteni szépséghez, ama láthatatlan dolgok valósága, a meggyőződés, mi nélkül egy lépésünk sem történhetik, hogy igazán ez az egyetlen valóság; a pogányság számára — minden idők pogánysága számára — a fizikai vagy állati erő ellenállhatatlan uralmában, a ker. szellem számára a szeretet szentségének örök felségében. E szellemnek öröklött királyi trónjára ültetése: a Jézus isteni küldetése; szolgálata, imádása: a ker. jellem.

Igaz, napjaink élete, a szellemnek mai megnyilatkozása, mintha egy más elv uralmát, szinte világhatalmát jelezné. Ma az igazság bátor kimondását mintha meg kellene tapsolni (igy járt Zola); a ker. szellem őszinte, következetes keresztyénítélet, megélését, a kísérletezőt kísérő kíváncsisággal kell nézni, vagy közveszélyes lázítóként akár deportálni is egy petyhüdt idegtömegből, mely-

nek csak galvanizálói vannak, nem éltető eszméi, (Tolstoi); mintha a végtelenül differenciálódott élet atomnyi részletecskéiből nem volna ut a végtelenhez, az Istenképhez, a Jézushoz. Valóban a „kölcsonös kijátszások kölcsonös ellensúlyozásában,” mit a nagy lendítőkerék végez: az éhség és udvara, a kenyér és a haszon, szerzésének minden keserű és undok eszközével, a monda és látszat ezen mai buja uralmának, az élet megélése lázas raffineriájának nincs nagyobb ellentéte, mintegy keresztyén világ képe. Ellentéte: az a mi hibánk, hogy ez ellentét szükségét nem látjuk, s az ábrándok lehetetlenségével áztatjuk megcsalt lelkünket. Naponkénti imádságunkban kérjük: jöjjön el Isten országa; nem az a mi hibánk, hogy nem volna erőnk e fogadástétel megélésére, de az, hogy valami távolállóra, ábrándra, templom négy fala közt elhangzó álmokra, talán unott lezckére gondolunk; — az élet, mondjuk, harc, nem álmok, s a lezckéztetés kora a gyermekkor. Pedig Isten országa ugyanaz a világ, melyben poros sarral, lihegve, égő szemmel futunk a kenyérért, míg egyesek alakunk meggörnyed a hajlongásban, karunk elfárad testvérünk eltiprásában; ugyanaz a világ, melynek részecskéit vizsgáljuk s imádjuk a betűt s nem értjük, nem látjuk, hogy a vékony kéreg alatt, melyen kín és boldogság, erény és bűn s ez a csodás lény él és álmodik, a ki e földet menyinyé vagy pokollá teheti, s a vékony kérgen felül, hová sejtő lelke visz törvényt, — a megmérhetetlenség körülfogó végtelen homálya s az isteni titkok csodás fénye vesz körül, s minden szívnek kulcsa van, s minden szívnek más kulcsa, hogy e titkokat kiolvassa. Jöjjön el a te országod: igazán e kérdés a ker. jellem foglalatja. E kérdés azt jelenti, hogy immár új szeme van a léleknek; a Jézus szelleme. Megint nem az a baj, hogy munkánk nem elég erős, nem elég komoly; de az, hogy elvessz a földön; a kötelesség: részletmunka, a hivatás szakmánya, a lelkiismeret: paragraphus, az akarat elve egy: a hasznos. — A ker. jellem egyetemes vonását abban látom, hogy felséges lendületét adja a léleknek. Spinozának semmi sem volt igen kicsiny arra, hogy az örökkévalóság színe alatt lássa; az örökkévalóság színe előtt élni: a ker. jellem fényes bélyege. Vannak diplomáziánk, laboratoriumaink, statisztikáink, becsületbiróságaink, socialdemokráziáink és ezernyi büvös szerünk, s az élet fájdalmas sebeinek gyógyító irját, még sem találjuk. Mert az élet, a valóság, csak az őszinteségnek hódol s a törvény: az erősebb győz, így nyer nemesebb értelmet: az igazság győz, mert az igazság ereje az őszinteség. Igazság! Nem ábránd-e a neved? Hogy szomjuhozunk: nem pusztá szó vagy-e?

Igazság! A tudomány lángelméi s a tapasztalat leszűrt oktatásai, elménk és szívünk keresi a tények durva ténylegességén túl az összefogó jelentés igazságát; nem nyugszunk meg abban, hogy csak a kenyér, csak a haszon az igazság, csak a szabály az igazság, csak a siker igazság, csak a betű igazság, csak a megalkuvás, a szenvedés írja; a holt tömeg, az elszigetelt tény az igazság, csak a föld az igazság: újból és mindörökké itt a földön kell nekünk a meny — s tiszta zengéssel zendül meg a biztatás: Isten országa a szeretet, Jézus szelid szava; semmi erőködés, mennyei nyugalom, béke benne, mint minden természeti óserőben, mely egyenlő könnyűséggel emel fel egy pelyhet s kormányozza viharok csatáját. — A ker. jellem lényege ez a szeretet. Nem az érzékek szeretet, ösztöni tapadása a pótlékhoz; oh, ebből a szeretetből annyi lehet bennünk, a mennyit ösztönünk éppen parancsol; de — hadd ismétlem: elmerülés a jelentések isteni szépségébe s e szépség kitörülhetlen emlékét, mint a Platon csillagokról ide költözött lelkei — újra élni a tapasztalati jellem keresztyén kialakításában. Mert a szeretet nemcsak ihlet, de tudományos törvény is: önfennartási törvény s a bölcsesség szeretetének, vagyis éppen ez a felséges istenkép művészi megalkotójának az volt hitem szerint legszebb, megrendítőbb győzelme, mikor az emberi szív ideáljait az élet alaptörvényeül ismerte fel s üdvözölte. A szeretet zavartalan harmonia az én és világa közt; elmerülés alkotásaiba.¹ Tudományunk: szeretet, életünk: szeretet. A kijelentett igazság — bebizonyított igazság. Nemcsak életünk törvénye, de az universonak, általunk; rend, erő, szépség, elmulás, föld és meny: miért ne nevezzük szeretetnek? Minden határköre az élet javításában a szeretet van írva, minden csillagra, minden tüz-

¹ Carlyle: Sartor Resartus.

¹ A szeretet lélektanának mesterei elemzését l. Böhm Károly csodás könyvében: *Az ember és világa*. II. kötet.)

helyre; minden lángelmét s minden tanítvány-serget ez köt össze; titkokat old meg és megelevenít holttetemeket. Megint nem az a mi hibánk, hogy nincs elég szeretet bennünk, de az, hogy az angyali küldöttet poroszlánkká tesszük, szeméit beküjtjük, „hasznosítjuk,” bérbe adjuk, számadást vezetünk róla, valami negatív, taszító erővé alacsonyítjuk.

Pedig a szeretet parancs is, mert követelni lehet, mert nem kész állapot, de megvalósítandó cél. Minden képességünk önfenntartási munkájának eredménye e cél megvalósítása. A természet szerint élni, Krisztus óta — a szeretetben élni.

(Vége következik.)

Különfélék.

Lapunk mai száma részben a lefolyt egyházkerületi közgyűlés miatt, részben azért, mert a szerkesztő esküdszéki szolgálatra volt berendelve, egy kis késedelmet szenvedett, a miért szives elnézést kérünk.

Theol. fakultásunk internátusa, mely egyike a hasonlók közt a legmodernebb berendezésűnek, a ker. gyűlés határozata folytán 10 ezer korona költséggel újjalakították és pedig a külön háló és dolgozó termek átalakításával a czella-rendszer szerint. Közegészségügyi theoretikus szempontból ugyan ez visszaesésnek tűnhetik fel, de tekintetbe véve azt, hogy az egyes czellák elég nagyok és világosak lesznek a bennük elhelyezendők számához képest, ez sem fog hátrányosabb lenni az eddiginél. A tekintetben pedig, hogy egymást külön szobáikban munkájukban kevésbé zavarhatják, a tanuimány szempontjából és érdekében határozottan előnyös változásnak mondható. Az átalakítás a nyár folyamán fog megtörténni, nagy öröme az ifjuságnak.

Az erdélyi ref. egyházkerület „Egyhá i-Értekezlete” igazgató-választmánya f. hó 10-én d. u. 4 órakor az elnökök akadályoztatása miatt *Gyárfás* Albert korelnöksége alatt ülésezett és elhatározta, hogy a múlt 1902. évi Evkönyvet, tekintettel arra, hogy a tagok névsorát az ehmegeyi értekezletek elnökségei a központi pénztárhoz még maig sem küldötték be, együtt egy kötetben fogja kinyomatni az ez évvel a bekért tagok névsorából megállapítandó számban s ezt még augusztus hó folyamán megküldi minden egyhm. értekezlet útján a tagoknak. Kimondta, hogy *Rauwenhoff* „A protestantizmus története” cz. híres munkáját *Bartha* Dezső lelkész fordításában ajánlani fogja a parochiális könyvtárakba való felvételre, miután csak ily módon lehet kilátás arra, hogy a mű kiadási költségei biztosítva legyenek. — Tudomásul vétettek, hogy a néhai *Molnár Albert prédikációit* özvegye *Biró* Sándor lelkéssel rendezeti sajtó alá s a kiadás körül az Értekezlet erkölcsi támogatása érvényesítettik, — továbbá, hogy *Sylvester* Domokos lelkész összegyűjtendő munkáiból egy kötet lenne kiadható, melynek előkészítésével a titkár bizatik meg. Lelkes örömmel vétettek tudomásul, hogy a tervezett *imakönyv* különösen kórházi betegek számára *Füzi* Sándor ó-tordai lelkész aa. által fog elkészíttetni. A népies kiadványok sorába *Vajda* Ferencz munkája „A baptizmusról” fekvettetett s megbízott az udvarhelyi egyházm. értekezlet, hogy egy oly népies irat ügyét készítse elő, a melyben a különböző felekezetek ref. apologetikus irányzattal ismertessenek. — A diasporában élő hiveink számára készitendő olvasókönyv darabjainak meglevő munkákból való összeválogatására az irodalmi bizottság felhivatik. — Népies kiadványaink értékesítésére nézve bizományi árusoktól ajánlatok lesznek beveendők. — A „Vasárnap” népies heti lapunk ügyéről tett jelentés tudomásul vétetett, kimondatván, hogy számadásait *Herepei* Gergely és *Zsigmond* Ferencz vál. tagok felülvizsgálják és a deficit törlesztéséről javaslatot tegyenek. *Vajda* Ferencz felelős szerkesztő felhatalmazást nyert, hogy a mostani kiadóval az ismertett előnyös feltételek mellett a szerződést megkösse. A lapnak ez év első negyedében 582 előfizetője volt, a mely szám ha egész éven át megmarad, tekintettel a fel. szerkesztő praktikus eljárására a klissék szerzése körül, a lap deficit nélkül végezheti be az évet. De fejlesztéséről valami módon feltétlenül gondoskodni kell. Ez iránt a közgyűlésnek

előterjesztés tétetik. — A folyó évi közgyűlés július 1—2 napjain később közlendő programmal Tordán fog megtartatni, melynek előkészítésével a helyi bizottság és elnökség bizatott meg.

Az agyagfalvi lelkész fegyelmi ügye leányának ismeretes reversális ügyében már két forumon ment keresztül. Az elsőfoku bíróság *feddésre* ítélte. Felelkezés folytán a ker. bíróság elé került, mely a vádlottat *felmentette*, azzal az indokolással, hogy másnak a hibájáért ő nem büntethető. Az ügy most már a conventi bíróság elébe kerül, a mely végső fokon hoz ítéletet e szomorú ügyben. Ez ítélet nagyfontosságú lesz a tekintetben, hogy a reversálisról való felfogásról milyenné alakul az egyházi köztudat. Kíváncsian várjuk, mert vagy korlátozni fogja azt, vagy kaput nyit a kötelességgel és lelkiismerettel való megalkuvásra az egyháziak között is s ez utolsó esetben következményei beláthatatlanok lesznek.

Kormánybiztosokul az érettségi vizsgálatoknál az erdélyrészi ev. ref. egyházkerületben a zilahi főgimnáziumhoz dr. *Antal* Géza pápai ev. ref. főiskolai igazgatót, a kolozsvári főgimnáziumhoz *Hamar* István budapesti ev. ref. főiskolai tanárt, a marosvásárhelyi főgimnáziumhoz dr. *Ballagi* Aladár budapesti tud. egyetem ny. r. tanárt, a szászvárosi főgimnáziumhoz dr. *Bartha* Béla debreczeni ev. ref. jogakadémiai igazgatót, a szék.-udvarhelyi főgimnáziumhoz dr. *Szádeczky* Lajos kolozsvári tud. egyetemi ny. r. tanárt, a n.-enyedi főgimn. dr. *Székely* György sárospataki ev. ref. főiskolai tanárt, a sepsiszentgyörgyi főgimn. *Kovács* albert budapesti ev. ref. főiskolai tanárt küldötte ki a miniszter.

Tanári értekezlet. Az erdélyi ref. tanárok rendkívüli értekezletet tartottak e hó 8-án d. u. 6 órakor a ref. koll. természetrajzi termében. *Török* István igazgató üdvözölte a megjelent tagokat s rövid beszéddel megnyitotta az értekezletet. Beszédében kiemelte, hogy egyebek mellett, különösen az államsegély felhasználásának, fokozásának kérdését kellene megvitatni, a collegiumok önkormányzati jogának megőrzését tartván szem előtt. — Azután vitatás tárgya lehet az a 3 százalék, melyet az építési államsegély összege után minden segélyt élvező collegium fizetni tartozik az országos nyugdíjalapnak, mert az intézetek nem bírják elhordozni e terhet. Szólni kell végül a konvent törvény tervezetéről, mely az egyházkerületi közgyűlésen tárgyalás alá kerül s mely az egyenlősítés révén, az egyházkerületnek történeti alapon kifejlesztett alkotmányát csorbítja meg. *Váró* Ferencz szóalt fel először. Az előterjesztett tárgyak közül az elsőt és harmadikat elfogadta vitatás alapjául, a 3 százalékra vonatkozólag tájékozta az értekezletet, hogy a 3 százalék fizetésének megszüntetése érdekében az igazgató tanács fölterjesztést tett a konventhez, mely csatlakozásra hívja fel a többi egyházkerületeket, tehát ennek tárgyalása nem szükséges. Nagy Károly theol. tanár az államsegély kérdésével kapcsolatba óhajtaná hozni a többi egyházi segélyek kérdéseit; szerinte lépéseket kellene tenni, hogy az egyháznak és államnak egymáshoz való viszonyát szabályozó törvényeket módosítsák a magyar nemzeti eszmét híven szolgáló protestáns egyházak érdekeinek megfelelőleg. Többen szóltak még a tárgyhoz. Ezeknek alapján kimondta az értekezlet, hogy kéri az államsegély kérdésének tárgyalását a hét collegium tanári karától. Az így összeállított jelentéseket tárgyalni fogja az országos reform. tanári értekezlet gyűlése alkalmával, N.-Enyeden az erdélyi ref. tanárok külön értekezlete. Hosszabb vitára adott alkalmat a conventi tervezetnek az a pontja, mely a tanárok egyházkerületi közgyűlési tagságát szabályozó részben nagy megszorítást tartalmaz az erdélyi ref. tanároknak. Hozzá szóltak: *Fogarasi* Albert, Nagy Károly, *Simon* Ferencz, *Both* István, *Kincs* Gyula, *Imre* Sándor. A megállapodás szerint *Fogarasi* Albert előterjesztést tett ez ügyben az egyházkerületi közgyűlésen. Az értekezlet 8 óra után ért véget.

Gyászrovat. *Menyhárt* *Andrásné* szül. *Imreh* József életének 58-ik, boldog házasságának 35-ik évében

május hó 11-én este 7 órakor, rövid szenvedés után, jobblétre szenderült. Az Ur szolgálója mellől kidőlt az Úrnak ihletett lelkü szolgáló leánya. A gyenge nőben a családi életnek erős oszlopa, a férjnek védő anyyala, vezérlő fénye szállott sirba. Egy nő, kinek szive teljes volt szeretettel, s e szeretetnek melegét érezték az árvák, a szervedők, fénye után haladtak a kételkedők. Egy nő, kinek még lábai nyomából is áldás fakadott: a békességnek, a jótékonyágnak, a hitnek áldása, hogy megláttaték a gyülekezet minden tagján, közelben és távolban, hogy az Úrnak szolgáló leánya és az ő országának munkása vala. Hült tetemeit Kecsetből, május hó 13-án d. u. 1 órakor a háznál tartandó rövid ima után, Székelyudvarhelyre szállították, a hol ez nap d. u. 3 órakor az ev. ref. temetőben helyezték örök nyugalomra. Emléke legyen áldott! — Igy szól a gyász tudósítás az igazi nő, hű feleség haláláról s széles földön, merre Menyhárt Andrásékát ismerték, tudják, hogy itt a villám kettőbe hasított egy fát s fele már kidőlt. Ezt siratjuk megérdemelt igaz könnyekkel, az élő mellett ott állunk komoly, mély részvétellel. — Az Ur adjon neki örök kegyelméből vigasztalást!

Hivatalos rész.

2054—1903.

KÖRLEVÉL

valamennyi egyházi és iskolai hatósághoz, valamennyi lelkész, tanár és tanító aához.

A vallás- és közoktatásügyi Miniszter ur folyó év 1152. eln. sz. a, körrendeletet bocsátott ki összes alárendelt hatóságaihoz, melyben erélyes intézkedéseket tesz az alkoholizmus lehető terjedésének megállítására.

Az így megindult üdvös mozgalomnak eredménye csak úgy lehet, ha a társadalomnak minden művelt tagja, a közművelődésnek minden tényezője tanítással, példaadással lelkesen részt vesz a küzdelemben. Ki kell irtani a köztudatból azokat a téves fogalmakat, melyek már alapjában támadják meg az erkölcsi létet, hogy az alkohol élvezetének akármilyen alakban is volna valami haszna, hogy akár a testi, akár a szellemi erőket fokozná.

A bor, sör, pálinka vagy bárminemű szeszes italok élvezete mérsékelt mennyiségben is káros a szervezetre, azért a közművelődés minden tényezőjének hathatósan terjesztenie kell az alkoholelleses mozgalmat.

Kérjük lelkészeinket, hogy a szószékből, tanárainkat és tanítóinkat, hogy a tanítói székből s mindnyájokat, hogy minden lehető alkalommal küzdjenek az alkohol ellen tanítással, felvilágosítással, az életben példaadással.

A megrögzött iszákosra is hatni lehet néha jól alkalmazott lebeszéléssel, de hatni lehet az egész társadalomra a fogékony ifjúság által. Ismertetni kell az iskolában az alkoholévezet káros hatásait s akkor remélhetjük, hogy testben, lélekben erősebb nemzedéket nevelünk.

Kolozsivárt, 1903. május hó 5.

Dr. Bartók
elnök.

Dr. Sárkány Lajos,
s. titkár.

23. előlj. sz. 1903.

— sz. —

PÁLYÁZAT

rendes tanári állásokra.

A szászvárosi ev. ref. Kun-Kollégium államilag segélyezett főgimnáziumánál pályázat hirdettek 3 tanári tanszékre, melyek közül kettőt a nagym, vallás- és közokt.-ügyi Miniszter ur kinevezés által, egyet pedig a folyó évi novemberi egyházkerületi közgyűlés választás által fognak betölteni. Előbbi két tanszékre a magyar s latin nyelv és irodalomból, illetőleg a természetrajz s földrajzból, — utóbbira a latin-görög nyelv s irodalomból képesített pályázók folyamodhatnak.

Mindhárom tanszék javadalma évi 2400 korona fizetés havi előleges részletekben és szállás természetben, vagy 600 kor. lakásbér évnegyedes előleges részletekben, továbbá öt ízben 200--200 korona ötödéves korpótlék és idősbétségi sorrendben való előléptetés a 2600, 2800, 3200 és 3600 koronás fizetési fokozatokba.

Az ötödéves korpótlék megállapításánál a hazai más középiskoláknál rendes tanári minőségben eltöltött szolgálati évek 10 év keretén belül beszámíttatnak.

Kinevezetteknek illetőleg megválasztottaknak a 3-ik rendes tanári szolgálati év betöltéséig a 2400 koronás fizetési fokozatban kell maradniok.

A kinevezett illetőleg megválasztott rendes tanár a nem állami tanárok nyugdíjintézetének jogos és kötelezett tagja.

A nagymélt. Miniszter ur kinevezése alá eső két tanszék 1903. szept. 1-én, a 3-ik tanszék pedig, a menyinyiben arra más pályázó választaték meg, mint a ki e tanszéket akkor, mint helyettes betölteni fogja, 1904. szept. 1-én foglalandó el.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányait, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat, katonakötelezettségi viszonyait igazoló okmányaikkal felszerelt s a classica philologia tanszékénél a kollegiumi előjárósághoz, a más kettőnél pedig a nagym. vallás- és közoktatásügyi Miniszter urhoz címzett folyamodványait a kollegium igazgatóságához 1903. június hó 25-éig nyújtásuk be.

Kelt az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsától Kolozsivárt, 1903. május hó 5.

Dr. Bartók György,
ev. ref. püspök, elnök.

Dr. Sárkány Lajos
tanügyi előadó.

Szám 468—1903.

PÁLYÁZAT

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a széki egyházmegyéhez tartozó *Málom* község papi állására pályázat hirdettetik.

Javadalom: 1. Tisztességes lakás, 3 szoba, konyha, kamarával, gazdasági épületekkel és kerttel. 2. 24 hold földbirtok haszonbéri értéke 146 kor. 64 fill. 3. Készpénz mint az egyház kepeváltási tőke kamatja 728 kor. 40 fill. 4. Dézsmakárpótlási jövedelem 433 kor. 52 fill. 5. Stóla: 15 kor. 20 fill. Összesen 1323 kor. 76 fill. Ebből a levonandó kiadás 46 kor. 10 fill. Marad tiszta jövedelem 1277 kor. 66 fill. Ehez járul 1600 koronáig az állami fizetés kiegészítés 322 kor. 34 fill.

Ezen fizetésnek negyedrészt élvezi az özvegy papné 1904. Máj. 1-ig.

Folyamodási határidő 1903. jun. 5.

Folyamodványok minősítvénynyel és szolgálati bizonyítványal Somkerek Miklós espereshez küldendő Szék (Szolnok-Dobokam.)

Kolozsivárt, 1903. május 11.

Dr. Bartók György
erdélyi ev. ref. püspök.

Felhívás.

Valamennyi egyházmegyei „Egyházi-Értekeslet“ Ntű. elnökségéhez.

Tisztelettel kérjük a Ntű. elnökségeket, hogy miután a kerületi értekezleti tagok névsorát össze kell állítanunk, hogy a közgyűlésnek arról jelentést tehessünk és az Évkönyvben is kinyomathassuk, a vezetése alatt álló egyházmegyei értekezleti tagok névsorát Zsigmond Ferencz pénztárnok aá-hoz (Kolozsivár, Farkasutcza) mihamarább, de legkésőbb június 10-ig beküldeni sziveskedjenek. Egyben kérjük a tagdíjak beküldését is, hogy a számadások elkészíthetők legyenek.

Kolozsivár, 1903. május 10.

Deési Gyula,
e. elnök.

Zsigmond Ferencz,
pénztáros.

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő. NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor.
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Az egyházi unió Erdélylyel.

„Egyházi unió Erdélylyel“ czimen *Zoványi* Jenő sárospataki theol. tanár, egykor kolozsvári lelkész cikket ír a „Sárospataki Lapok“ közelebbi 20-ik számában. Cikkében egyházkerületünk nem rég lefolyt közgyűlésének az unió kérdésében elfoglalt álláspontjával s ennek kapcsán különösen a dr. *Bartók* György püspök e tárgyban tartott beszédével foglalkozik.

Zoványi azzal kezdi, hogy a kik az erdélyi kerületben a közelebbi közgyűléseken tárgyalt némely előterjesztések alapján, — mint a püspöki vizsgálat alatti egyházak megszüntetése, vagy a tanárok kerületi közgyűlési tagsága, — azt hitték, hogy Erdély komoly lépéseket akar tenni a többi kerületekkel való „reál-unió“ felé, azok csalatkoztak. A későbbi tervezetből kitűnt, hogy dehogy törülné el speciálításait, csak modernebb köntösbe öltözteti egyiket-másikat. Hátha port hinthetne vele a többi egyházkerület szemébe. Egyebekért pedig sikra szállanak még fejei is keményen, hevesen“. Majd reá mutatva arra, hogy menyire „nyakára nőttek az erdélyi egyházkerületnek a tanárok,“ „holott elmúlt az ok, a miért kapták a tanárok az előjogot“ csodálkozva kérdi, hogy ugyan miért kellett „a nemes hagnak kitörni“ azért az egy dologért, hogy „a konvent a tervezet iskolaügyi részét kötelezőleg ajánlja az erdélyi kerületet illetőleg is“? Pedig ez nem jelentene egyebet, mint hogy a középiskolai igazgató-tanács lépne az előjáróságok helyébe, a mi Z. szerint — hivatkozva arra, hogy ő igen jól ismeri a mi viszonyainkat — semmi rosszat nem jelent. Azt pedig semmi esetre sem érdemli meg, hogy érte „leczkéztessék a magyarországi kerületeket és konventet, a melyek még mindig *tulságos elnézők és kiméletesek* Erdély iránt.“ — De különösen nem érti *Bartók* püspököt, „a ki tavaly még a páritás felé irányuló ja-

vaslatoknak volt hive és védője, most pedig a világi elem tulnyomó szerepének tömjénez.“ Pedig az erdélyi szervezet „a képviseleti rendszer örve alatt nem is való egyébre, mint a papság elnyomására, a világiak tultengő hatalmának fentartására s a ker. közgyűlésnek egy, csupán a legcsekélyebb mértékben képviseleti alapon való szervezésére.“ Z. ugy hiszi, hogy *Bartók* Györgyöt a papot és theologust idézi *Bartók* György püspök ellen, midőn az elsőnek a „Nagy papok életrajza“ 282. lapján az erdélyi egyházkerület közgyűlése szervezetről irt kritikáját eleveníti fel. Z. is e közgyűlési szervezetet tekinti első sorban olyanak, a mi nem illik belé a zsinatpresbyteri rendszerbe, mert „a többi speciálítások inkább csak privát multságok.“ „Ez az egyetlen gátja az igazi uniónak.“ Ennek reformját pedig a mult rendes közgyűlés „egy lágymeleg, semmit mondó határozattal ütötte el.“ Pedig az erdélyiek külön alkotmányának zsinati támogatói, a mint azt Z. idézetekkel kimutatni igyekszik, mind azon reményben tették ezt, hogy Erdély istörekedni fog a zsinatpresbyteri kormányrendszerre áttérni. Azért — mondja — tüzzel játszik az erdélyi kerület, mikor polemizál a magyarországiakkal s haladás helyett a maradást próbálja indokolni. Az ilyenből csak Erdélynek lehet kára. Az ellene nyilvánuló általános ellenszenvet ugyan egyelőre meg lehetne szüntetni azzal, hogy „oly ügyekben, a melyek Erdélyre nézve irrevelansak, ne érvényesítsék szavazataikat az erdélyi atyák; de az unió ügyének végleges megoldási módja akkor is csak az marad, hogy ne a mostani operette-szerű, hanem a reális unió végrevalahára, de lehetőleg minél előbb keresztülvitessék, épen magának Erdélynek érdekében is.“

Zoványinak e cikkében az első, mi mindjárt szembetűnik, az a súlyos vád, mely ugy az erdélyi kerületet, mint annak vezetőit és első sorban *Bartók* püspököt következetlen-

séggel, sőt a mi még sulyosabb, kétszínűsködéssel illeti. Némely embernél könnyen állanak ugyan az eféle sulyos természetű dolgokkal való dobálózások, de Zoványit épen készséggel számítjuk azok közé, a kik már állásuknál fogva is, tartoznak a felvilágosításokat bevenni s felületes ítéletüket azok alapján kiigazítani.

Nem csodáljuk, sőt értjük ha Z. és hasongondolkozású társai ellenmondást fedeznek fel a tavalyi rendes ker. közgyűlés és e mostani rendkívüli gyűlés törekvései és iránya közt. Ilyen ember nemcsak azok közt akad, a kik — mint Z. is — csak távolról szemlélik a nálunk folyó dolgokat, hanem miköztünk is van nem egy. A minek igen könnyen megmagyarázható oka van. Ezek csak jelenségeket látnak s mert a törekvések egész irányát és conceptióját fel nem ismerték, ha a jelenségek hasonlítanak az általuk helyesnek vallott rendszer részeihez, rövidesen mindjárt megállapítják, hogy ime, ezt a rendszert követi. Az ilyen elhamarkodott felületes ítéletek alapján keletkeznek azután a következtetés, sőt kétszínűsködés vádjai, a melyek a jelen esetben is sem a kerületet, sem a püspököt nem illethetik. Lám tavaly itthon azzal gyanúsították meg, hogy hierarchiát akar teremteni, most meg a papság elnyomójának szeretnék feltüntetni.

Pedig a püspök ur s vele a kerület álláspontja is világos. S ez az, hogy a protestantizmus, mely még a hitélet terén sem ismer el változhatatlan, örök érvénynyel bíró dogmákat: annál kevésbé teheti ezt az egyházalkotmány, szervezet és kormányzat terén. S ha elvi alapon minden erejéből küzd az olyan törekvések ellen, a melyek az egyházalkotmány e vagy ama formáját egy önmagában képtelen „kálvinista dogmá“-vá akarják tenni, melyet — mint a konventi tervezet is — esküvel akar kötelezővé tenni: ennek megfelelőleg gyakorlatilag arra törekednek, hogy a történeti fejlődés szükséges szem előtt tartásával, a reformált egyház hitközösségi természetéből folyó *demokratikus* egyházszervezet és alkotmány elvei érvényesüljenek, azon mértékig, a meddig azt a haladó kor szükségéi megkívánják s az egyes faktorok fejlettsége megengedi. E faktorokat azonban egy bölcs kormányznak sem szabad tekinteten kívül hagynia. Innen van, hogy az erdélyi kerület a debreczeni zsinaton nemcsak hogy azon feltétel és kikötés mellett ment bele az unióba, hogy „több százados különállás folytán kifejtett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik,“ hanem a többi kerületek hozzájárulásával „részére az is fentartatott, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejleszthesse.“

Az akkori 9-ik, később 8. §. e szövege félreérthetetlenül biztosította az erdélyi kerület jogát az unióban alkotmányos szervezete tekintetében. Ez *alapszerződés* az erdélyi ke-

rület, mint az unió egyik része és a többi kerületek, mint a másik fél között; s mint ilyen az erdélyi kerületek hozzájárulása nélkül, pláne akarata ellenére, azon szerződés-szegés nélkül a másik fél nem változtathat. Ez az erdélyi kerület törvényes és jogos álláspontja, a melyen áll és a melyből engedni nem hajlandó. Ez nyert kifejezést a mostani rendkívüli közgyűlésen a püspök s az egész gyűlés állásfoglalásában. Azért Z. hiába hivatkozik arra, hogy a budapesti zsinaton ki, minő nyilatkozatot tett Erdélynek a többi kerületekhez való alkotmányos szervezetében való közeledési kötelezettsége tekintetében. Ezeknek legfennebb a tekintetben tulajdonítható fontosság — amint azt Z. felfogása is állítja, — hogy miután „a képviseleti rendszer, ha teljesen keresztül lenne vize, a zsinatpresbyteri alkotmány egyik kriteriumának megvalósítása volna“, — hogy ezek sürgették, hogy Erdély éljen azzal a kikötött jogával — mely épen mert kikötött, magasabb szempontból erkölcsi kötelessége — hogy „alkotmányát a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan“ tovább fejlessze. Csakis ennyit és — a legmesszemenőbb jóakaratu interpretatio mellett is — többet azok a nyilatkozatok nem jelenthettek, mert különben az alapszerződést támadták volna meg.

Nós, az erdélyi kerület e magasabb erkölcsi kötelezettségének igyekezett eleget tenni *felismert szükségei mértékéhez képest*, azokban a szervezeti javaslatokban, a melyek a mult rendes gyűlésen tárgyalattak, a püspöki egyházakra és a tanárookra vonatkozólag. Igaz, hogy a javaslatnak a tanárookra vonatkozó része helyett egy olyan határozati javaslat fogadtatott el, a melyet midőn Z. „lágymelegnek és semmitmondónak“ bélyegez, vagy nem ismeri határozati javaslat tartalmát, vagy nem gondolt arra, hogy később „a teljesen keresztülvitt képviseleti rendszert a zsinatpresbyteri alkotmány egyik kriteriuma megvalósításának“ fogja elismerni, mert ama határozati javaslatban az mondatik ki, hogy a közelebbi zsinat törvényhozása eredményéhez mért átdolgozásában az erdélyi kerület törvénykönyvének, a szervezet „a képviseleti elv következetes keresztülvitelével alkotandó meg“

Ime tehát az erdélyi kerület él az unió törvényhozásában biztosított jogával, vagy ha úgy tetszik, teljesíti jogában biztosított kötelességét, a saját alkotmányos szervezetének a képviseleti rendszer elveivel összhangzó továbbfejlesztésében. De ezt is teszi a maga elhatározásából, mert kor- és czélszerűnek látja, de külső kényszert e tekintetben nem ismer el, aminthogy alapszerződése minden jogosulatlan befolyás ellen biztosítja.

Ha a következetesen keresztül vitt képviseleti rendszer a zsinatpresbyterihez való közeledést jelent: vegyék tudomásul a többi kerületek, hogy akarunk közeledni, sőt már

közeledünk is; itthon pedig vegyék tudomásul azok, a kik kerületünk alkotmányának történetileg képződött s viszonyaink közt ma is fentartani szükséges sajátlagos karakterét védik, féltik, hogy ez a közeledés csakis a képviseleti rendszer határain belül a való szükség mérvéig történhetik, a mint ezt a törvény biztosítja is.

Ime, a következetlenség és kétszínűsködés felületes vádjai így foszznak szét azokra nézve, a kik a törvény, a történelem és a kormányzati bölcs mérsékletreformjainak útján becsülettel járnak. Ezt az eljárást csak azok kifogásolhatják, a kik vagy olyan jogokat vindikálnak maguknak, a mely őket meg nem illeti, vagy olyan privilegiumokat akarnak fentartani, a melyek ma már igazolatlanok. Az erdélyi kerület vezetőségére mindkét oldalról jön a támadás; helyzet azért oly nehéz, küzdelme oly elismerésre méltó. De bizonyosak vagyunk benne, hogy a többi kerületek elfogulatlan képviselői az erdélyi vezetők álláspontját ép' úgy méltányolni fogják az unió érdekében, mint az itthon valók a kerület történeti fejlődése és gyakorlati szükségei érdekében.

A mi most már ezek után a Bartók püspök korábbi, sőt tavalyi és mostani álláspontja közti következetlenséget illeti, az előadottak alapján, az is szétfoszlik s helyette a theologus meggyőződése s a kormányzó püspök ténykedései közti szép összhang emelkedik ki.

Mert hisz, a mint Z. is idézi dr. Bartók a Bodola Sámuel életrajza keretében kerületünk 1871-iki szervezetében a ker. gyűlés összealkotását ép' azért részesíti kritikában, mert a „*képviseleti rendszer*“ benne csak igen hiányosan érvényesül. Nős, a Bartók püspök előkészítése és hozzájárulása folytán mondta ki az 1902. évi ker. közgyűlés, hogy „kerületünk alkotmányos szervezete a *képviseleti elv következetes keresztülvitelével* alkotandó újra.“ Hol itt az ellenmondás?! Dr. Bartók, mikor az egyházi életben ellenzéki szerepet töltött be, akkor is távol állt a revolutionáriusoktól, s a legszebb világot jellemére éppen az veti, hogy mint a kormányban résztvevő sem kénytelen lealkudni elveiből semmit. Egyházalkotmányi elve régen is a képviseleti rendszer volt, az most is és annak megvalósítása felé tett is már lépéseket a kerület s hogy nem egyszerre felforgatólag, az csak elismerést érdemel. Hogy a részleges reform elodázódott, ez a viszonyokon mult; s ez lesz magyarázata, ha majd gyökeresebb formában fog, mert kell jelentkeznie.

Erdély pedig megmarad a maga törvényes útján s képviseleti rendszerét a mint nem enged, hogy megrontsák lenn az egyházközségben az által, hogy a közgyűlés jogkörét is a presbyteriumra ruházzák át, ugy minden vonalon érvényesíteni kívánja saját felismert

szükségei mértékéhez képest, nem keresve feltétlenül számbeli páritást, a mely sokszor igen „operette-szerűen“ néz ki a Királyhágón túl is, hanem lehetőleg biztosítani igyekezővén papnak, tanárnak, világinak az egyházi ügyek intézésében azt a befolyást, a melyre munkája, buzgósa és áldozatkészsége alapján méltán számíthat.

Erre a mi kerületünknek nélkülözhetetlen szüksége van s mert életfeltételünk: ahhoz ragaszkodunk. De készséggel ajánljuk fel, hogy ilyen jogok — ha szükségük van rá — más és minden kerületnek is megadassanak.

A szelidebb vagy nyiltabb pressio ebben kerületünket meg nem zavarhatja. Hogy pedig az ugynevezett „realis unió“, miként vitetik keresztül nélkülünk, sőt ellenünkre „a mi érdekünkben is“, azt ugyan Z. aligha tudja maga is; de mert Erdélynek e sokat támadott alkotmányi különállása még a többi kerületeknek is hasznára vállhat valaha, jó lesz neki békét hagyni a jog, törvény, békesség és előrelátás érdekében.

A feltámadáshit logikája.

Dr. Schultze Rudolf.

Pál apostol mondja I. Kor. 15. 14. v.-ben: „Hogyha a Krisztus fel nem támadott, hiában való kétségnélkül a mi prédikálásunk, hiában való a ti hitetek is“, és a 17-ik v.-ben: „Ha pedig a Krisztus fel nem támasztott, hiában való a ti hitetek, még a ti bűneitekben vagytok. A kik a Krisztusban elaludtak, azok is tehát elvesztek.“

Pál apostol, de az egész ó-kor is a halál utáni életet csak úgy tudja elképzelni, mint valamelyes formájú testi életet. Test nélkül nincs létel. Ezért a tanítványoknál Jézus testi tovább életéről való meggyőződés *conditio sine qua non*-ja az ő szellemi hatásáról való hitüknek. Ha Krisztus nem él valóban, az az, ha Isten valósággal nem hozta ki a sirból és ha nem támasztotta fel új testi-szellemi életre, akkor rájuk nézve minden jelentőségét elveszítette, akkor általa rájuk nézve nincs mennyország, nincs kegyelmes Isten, nincs bűnöknek bocsánata, nincs felébredés a halál álmából. Ha Krisztus a sirban maradt, akkor a halál életének utolsó ténye is, akkor hitük, reményük „*tárgytalan*“, a mint C. Stage a 14-ik v. *κενον* és *κενη*-jét igen találoán fordítja. Mert a tanítványok hitének tárgya nem annyira Isten, mint a Messiás, ki Isten országát fel fogja állítani. Mikor Krisztus meghalt volt, vele halt minden hitük, reményük is. De mikor — még eddig ki nem magyarázott s talán örökre megfejthetlen módon — arra a meggyőződésre jutottak, hogy: „Feltámadott az Ur bizonynyal“ akkor hitük, reményük is új életre támadt. Él a Messiás: akkor megfogja alapítani az ő országát, mit, mikor még közöttük volt, előttük ismeretlen okokból meg nem tett, mit azonban most megérteni hittek: „hogy az irás beteljesedjék.“

Ilyenformán a Jézus testi feltámadásáról való meggyőződés középpontját képezi az őskeresztýén hitnek; igen alfája és omegája, alap- és szegeletköve az őskeresztýén egyház összes vallásos meggyőződéseinek. Ezért védelmezi Pál apostol ezt az alapmeggyőződést oly szenvedélyes erélylyel; mert ha bukik, szétomlik a keresztýénség egész épülete. Logikája kényszerítő, kérlelhetlen; megkerülni nem

lehet. Ha Krisztus nem támasztatott fel, úgy minden a régiben marad, akkor nem jó el az ő országa és az ő országát nélkül és az ő országán kívül, melyben az „Ur“ uralkodik, nincs sem bűnök bocsánata, sem örök élet. Ha Krisztus nem él valósággal testi-lelki létformában, akkor halál és megsemmisülés örökségünk.

Tényleg, ha örök élet csak physikai alapon lehetséges, akkor Krisztus továbblétele testi feltámadás feltételéhez kötve és ismét, ha Krisztus fel nem támasztatott, akkor mi mások soha fel nem támasztatunk.

Ez a Pál ajkain annyira logikus argumentationak csak még annál van ugyanoly értelme, ki igazán hisz a test feltámadásában, igen, mert oda megy ki, hogy Krisztus testi feltámadása a biztosítéka és bizonyítéka a mi testi feltámadásunknak. Hol máskülönben alkalmaztatik, ott következő változáson megy keresztül: Krisztus feltámadása bizonyítéka és biztosítéka örök életünknek, változás, a mi már logikátlan. Mert világos, hogy semmi belső összefüggés sincs Krisztus feltámadása és a mi örök életünk között. Mi az, a mi garanciát nyújt örök életünkre nézve? Talán Jézus feltámadása, akár testileg, akár szellemileg fogjuk fel, de hát mit értünk szellemi feltámadás alatt, ha csak nem Jézus továbblétezését a halál után, ami így aztán elég különösen van kifejezve. Nem, nem a feltámadás, hanem egyesegyedül az „örökélet“ az, a mit Jézusban a földön élő Jézusban, tehát Jézus életében egész haláláig észreveszünk. Ennek az életnek dicsőssége, belső értéke bátorít fel arra a hitre, hogy mi is olyan „örök élet“-re vagyunk elhíva. Jézus életét azért nevezzük első sorban „örök“-nek, mert örök, végtelen, abszolút, isteni értéke van, tehát mindenekelőtt nem „hossza“, hanem sulya szerint ítéljük meg. — Örök lenni egy pillanatban, az életművészetnek ezt a nagy titkát Jézus fedezte fel. Most már mi is üzelve ily nagy példa által, törekszünk e mód szerint élni s hogyha törekvésünk sikerül, ha képesek vagyunk egy pillanatban örök életet élni, akkor elérjük e földön az emberi rendeltetés csúcspontját, akkor az emberiség legdicsőbb magaslatára hágtunk. Ez az „örök élet“-nek első és legfontosabb jelentése

De tovább menve, ha szólnak Jézus „örök élet“-éről, gondolkodunk az ő életének folyton haladó végtelen, örökkévaló hatására; legtöbbször így fejezzük ki ezt: lelke él, hat folyton bennünk és közöttünk, szelleme áthatja a világot, hogy végre teljesen uralkodjék benne. Végre ez a kifejezés, hogy „Jézus örök élete“ jelzi azt is, hogy Jézus az örökkévalóságban él tovább, még pedig tudatos, személyi életet, legbensőbb közösségben Istennel, az Atyával. Jézus örök életéről az első és második felfogás: tapasztalatai tényeken alapuló; a harmadik: hittétel. Éppen így áll a dolog a mi saját örök életünkkel. Hogy az első felfogás szerint örök életem van, azt tudom, érzem; de ha örök életem van, az az örökkévaló értékű életet élek, akkor tapasztalati bizonyítékokból következtethetem, hogy hatásában jelentőségében örökké fog tartani. Hogy a harmadik értelemben is örökké tart, az az a halál után, mint tudatos, személyes lét fog existálni, azt semmiféle tapasztalati tény nem bizonyíthatja, vagy hiszem, vagy nem hiszem.

Nincs benne kétség, hogy az örök élet első és második értelme a legnagyobb etikai és vallásos jelentőséggel bír. Csak az a hit, hogy valóban létezik egy ilyen abszolút értékű örökélet, csak az a hit mit Jézus történeti egyéniségének élete sajátos módon képes felébreszteni, képesit bennünket, hogy teljes erőnkől törekedjünk arra az életeszemnyre. Ha hiányzik ez a hit, bizonynyal hiányozni fog a bátorság és az erő is olyan küzdelemhez. Ez a hit

lelkesit bennünket tehát arra, hogy a legmagasabb vallási és erkölcsi tökély után minden erőnkkel füssünk. Ezért tehát úgy az egyesre, mint az egész emberiségre nézve nélkülözhetlen. A második tétel nemcsak elégtétellel tölt el bennünket, de újból és újból felvillanyoz, valahányszor ellankadunk a tökéletesség csúcására vezető meredek ösvényen. Senkinek sem volt több hatása a világra és a világban, mint Jézusnak az ő életfelfogásával. Azért, ha azt akarod, hogy a te munkád veszendőbe ne menjen, ha tartós nyomokat akarsz hátrahagyni, úgy éld le életedet abban az értelemben és szellemben, amelyben Jézus élte az övét. A harmadik tétel a keresztyén ember szép reményét tartalmazza, azt a reményt, hogy az az örök élet, mit itt e földön élt, folytatását, teljesedését találja amott tulnan egy más világban. Remény, amely csaknem szükségszerűséggel támad a földön tényleg jelenlevő örökéletből. Ki benső, személyes életközségben van a mennyei Atyával, az nem szereti és nem tudja hinni, hogy ennek a dicső és boldogító életnek vége szakad valaha, hanem erősen reméli, hogy „hite“ majd egykor „látás“-sá fog változni.

De ez a remény ily krisztálytisztaságban ritkán található. A mit a hit leggyakrabban a halál után való élettől vár, nem egyéb, mint minden áron való létezés, az a többé vagy kevésbé ideális életélvezet boldogsága, kárpótlás a földi életben nem élvezett örömeikért vagy kiállott szenvedésekért, a „viszonzás“ a nagy kiegyenlítés. Ez a keresztyén remény csak akkor bír vallásos értékkel, ha az örök élet első és második felfogása is él a lélekben. Mert ha ez hiányzik, akkor halál és sir, szenvedés és akadályok felett átáltathatja talán az embert és ez is jótétemény, mint betegre lehet a nehéz, mély álom, de valláshoz és erkölcsiséghez semmi köze, mert nem képesíti az embert arra, hogy örök életet éljen az első s ebből kifolyólag a második értelemben véve is. Tehát a halál utáni tovább létezésben való hit csak akkor bír „keresztyén“ jogosultsággal, ha egész természetszerűleg támad az örök életről való első felfogásból, mert csak ez esetben vagyis a tulvilágon is örök életre ebben az első értelemben. De a világnak és halálnak valóságos legyőzése abban a hitben rejlik, hogy Istenben élt, életünk abszolút értékű, az az örök, kísérje azt külsőleg szerencse vagy szerencsétlenség. Ezt a legyőzést megédesíti az a vidám remény, hogy a halál után is Istenben élünk tovább; hol ez a reménység hiányzik, ott a legyőzés, ha nem is nehezebb, de legtöbbször keserűbb.

Ez a keresztyén-modern hit az „örök élet“-ben. Igaz a Krisztus feltámadásában való hittel van összefüggése, de nem logikai, hanem történeti. — Nem Krisztus feltámadása ébreszti fel bennünk, hanem az ő személyiségének, életének hatalmas benyomása. Azért hát teljességgel logikailenes ma is még Krisztus feltámadásával argumentálni. A mi modern keresztyén gondolkozásunktól elválasztandó, megkülönböztetendő a Pálé. Összelegyítése logikai képzetelenségekre vezet, mik ezenkívül veszélyesek a keresztyén vallás-erkölcsiségre is. Mert az üdvözítő feltámadásának argumentuma kedvez az érzéki jellegű feltámadási reménynek és az örök élet hitének — fentjelzett értelemben való erősödését akadályozta, testi megelevenedésről való képzeteket szül, tulvilági életről, megdicsőült az az érthetetlen testi formákban. Ezért a Krisztus feltámadásában való hitet értékteleníteni kell. El kell már egyszer ismerni, hogy ez az öskeresztyén egyházra nézve mindent jelentett, ránk nézve semmit sem. Krisztus feltámadása történeti, theologiai, lélektani, de nem vallásos problema. Mert a tulajdonképpen vallásos problema, mit Krisztus feltámadásának hagyományos kezelése mindeddig háttérbe szorított, az, hogy „miképen nyerek örök életet.“ És

emc legfontosabb problémának megoldásához a kulcsot nem Krisztus feltámadása adja, hanem csak is Jézus élete első fellépésétől kezdve egészen a kereszten történt haláláig.

Nagy-Almás, 1903. május 5.

Németből fordította :
Csűrös Iózsef.
ref. lelkész.

Közgyűlésünk lefolyása.

(Folytatás.)

Ezeknek bevégezése után következett a rendkívüli közgyűlés legfontosabb tárgyának, a konvent által készített Egyházi Törvény-tervezetnek tárgyalása.

Dr. Kádár János igazg.-tanácsi titkár olvasta föl az ig.-tanács által kiüldött ama bizottság jelentését, melynek hivatása volt a közgyűlés tárgyalásához alapmunkálatul véleményes javaslatot készíteni.

Br. Bánffy Dezső elnöklő főgondnok indítványára megállapították ezen véleményes javaslat alapján a tárgyalás módozata. Első kérdés e szerint az, hogy a közgyűlés elfogadja-e a törvénytervezetre az ig.-tanács által készített véleményes javaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

Fogarasi Albert nagyenyedi tanár szól hozzá első sorban a kérdéshez, azt fejtegetve, hogy a törvénytervezet nem fektet kellő súlyt arra, hogy az erdélyi egyházkerület különleges helyzetéből eddig történelmileg kialakult és más egyh.-kerületektől különböző jogviszonyai épségben megtartassanak, s alkotmánya a képviseleti elvek szerint tovább fejlesztessek. Mint tanár ember, csak arra a kiváltságos helyzetre mutat rá, melyben egyházkerületünk tanárai vannak és a melyben ez a helyzet különbözik a testvéregyházkerületek tanáraikétól. Szerinte sem a konventi tervezet, sem az ig.-tanács véleményes javaslata e helyzet biztosítását nem domborítja ki eléggé, miért föl-hívja rá a közgyűlés figyelmét, kérvén e hiánynak a részletes tárgyalás során leendő pótlását. Különben az ig.-tanács véleményes javaslatát általános-ságban elfogadja.

Itt br. Bánffy Dezső elnöklő főgondnok kérte a közgyűlés tagjait, hogy a tárgyalás rendjén lehetőleg az egyetemes szempontok által irányítottassák magukat, s apróbb részletkérdéseknél, melyek a kerületnek a 8. §-ban adott kiváltsága alapján később keblileg elintézhetők, ne lépjenek olyan álláspontra, hogy belőle a zsinaton majd kiegyenlíthetetlen ellentétek származzanak.

Ezután Vajda Ferencz, székelyudvarhelyi lelkész emelkedett szólásra, tanulmányozásra valló beszédében azon nézetének adván kifejezést, hogy a viharos idők miatt, melyek egyetemes egyházunk érdekeit minden oldalon fenyegetik, rendkívül nagy szükség van arra, hogy a kerületek minden eszközt megragadjanak a tömörülésre. — Legyenek tehát teljesen egyenlők jogaikban, kormányzási elveikben is. És itt abból a nézetből kiindulva, hogy kerületünk speciálisai a zsinatpresbyteri elvek bevétele mellett is teljes mértékben érvényesíthetők, kerületünket hívja föl, hogy kormányzásában az eddigi képviseleti rendszer elhagyásával tegyen lépéseket a zsinatpresbyteri elvek szerint leendő berendezkedésre, s ezzel az unió teljes megvalósítására. Ily értelemben határozati javaslatot is terjeszt a közgyűlés elé, mely szerint ez kimondaná, hogy jövőre a zsinatpresbyteri elvek alapján kíván kerületünk berendezkedni, fennhagyván tiz esztendő az átmeneti intézkedések megtételére.

A következő szónok Nagy Károly theol. tanár volt, ki a tőle megszokott ékesszólással, hévvel és

e mellett alapos tudással mondott beszédében szállt síkra erdélyi egyházalkotmányunk védelme érdekében. A kerületek között megvan a teljes unió, azok a törekvések, melyek erdélyi speciálisaink megszüntetésével akarnak nagyobb egységet létrehozni, azok csak uniformizáló törekvések. Uniformizálásra pedig éppen e kérdésnél, melynél kerületünk eddigi álláspontjának fenntartása valósággal életérdekeink közé tartozik, semmi szükség sincsen. Sőt most már itt az ideje, hogy minden kerületnek szabadabb mozgás biztosítsassék, hogy annak védelme alatt minden kerület teljes mértékben kifejtse minden erejét egyházunk építése, megvédelmezése érdekében. — Hangsúlyozza, hogy itt nem arról van szó, hogy az erdélyi egyházkerületnek külön jogok adassanak, olyanok, a melyeket a más egyházkerületek nem élveznek, hanem csakis arról, hogy minden egyházkerületnek biztosítsassanak törvényileg azok a jogok, a melyek tapasztalat szerint egyházunk nagy céljainak megvalósításában hasznosoknak bizonyultak. — Ennek érdekében elfogadásra ajánlja a következő határozati javaslatát: „Az erdélyi egyházkerület a zsinati törvényhozásban, a kerületek uniójának az uniformizálás alakjában való fejlesztési törekvésével szemben, azt az irányzatot kívánja érvényesíttetni, hogy az unió körén belül mind az öt egyházkerület autonómiájának nagyobb tér engedtessek, hogy speciális helyzetüknek és viszonyaiknak megfelelő belső berendezésük és intézkedéseik által egyéniségüket erőteljesebben kifejtve, az egyetemes magyar ref. egyháznak is hatalmasabb erőforrásaivá válhassanak.“ — Hatalmas éljenzéssel fogadta a közgyűlés a meggyőző érvekkel teljes, szép beszédet, melynek egyetlen szavában sem az önző érdek, hanem az egyetemes érdekek jó szándéku védelmezése nyilvánult, mindeneket egyaránt lebilincselő hatással.

Utánna dr. Bartók György püspök emelkedett szólásra, kifejezést adván annak, hogy erdélyi rendszerünk minden tekintetben közelebb áll azon külföldi rendszerhez, melyekre a zsinatpresbyteri elvek védelmezői untalan hivatkoznak. — Közelebb áll a Kálvin rendszeréhez is, mely péld. a hierarchiának csiráját is igyekezett teljes mértékben kiirtani, arra törekedni, hogy az egyház kormányzásában minden elem, az egyházi, tanítói és világi elem megtalálja az ő szerepét. Ezt az iránt igyekszik az erd. egyh. kerület fenntartani. A világi elem tulnyomó szerepét, éppen kerületünk példájára hivatkozva, nem tartja károsnak az egyházi alkotmányban. Hivatkozik arra, hogy erd. egyházkerületünk idegen nemzetiségek közé beékelve, másféle szervezetet kíván ahoz, hogy magát fenntarthassa. — A most vitás 8. §-t a mult zsinaton egyházunk legkitünőbb férfiai, mint Tisza Kálmán, br. Bánffy Dezső, dr. Kolozsváry Sándor és ezekhez hasonlók védelmezték, most is joggal követelhetjük, hogy az fenntartassék, s kívánhatjuk, hogy ne legyen támadásnak kitéve. Ez az egyh.-kerület kifejlett, százados tapasztalatban megszilárdult szervezettel bír, s bár — a mint multja tanúsítja — nem zárkózik el a haladó irányzatok érvényesítése elől, nem követheti mindenben a többi négy egyházker. egyházalkotmányában időről-időre megnyilatkozó kísérletezéseket. Kéri a közgyűlést, hogy ebben a kérdésben lehetőleg egyhangu határozatot hozzon, mert csak egységes föllépéssel számíthat a kerület arra, hogy elveinek a zsinaton is diadalt szerezhethet. Közgyűlés nagy lelkesedéssel fogadja a püspök tartalmas, lelkes beszédét, s az éljenzés és taps lecsillapultával elnök a gyűlést az idő előrehaladottságára tekintettel délután 4 óráig fölfüggeszti.

(Vége következik.)

Parádi Kálmán.

(Folytatás.)

IV

Sok munkával járó hivatalos elfoglaltsága mellett is nagy becsü és gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki a természetrajz (főleg zoo-biologia), bölcsészet és neveléstudomány terén s irt tanügyi jelentéseket, könyvbírálatokat és ismertetéseket. Mint az erdélyi muzeum-egylet természettudományi szakosztályának munkás tagja többször olvasott fel tudományos értekezéseket és tartott népszerű előadásokat.

Éveken át (1876—86.) tanulmányozta az örvényférgek életét és buvárlatai eredményét hét értekezésben tette közzé, melyeknek alapján a Természettudományi-Társulat megbízásából megírta a „Millenium“ alkalmából kiadott „Fauna Regni Hungariae“ című munka számára a *Turbellaria* csoportot latin nyelven.

Munkái részint folyóiratokban, napi és időszakos lapokban, részint önálló kiadásban jelentek meg.

Önállóan megjelent művei közül különösen becses „Physiologiai Lélektana,“ mely nemcsak jeles tankönyv, hanem kitűnő tudományos munka is. — Benne a positivizmus világosan gondolkodó munkását ismerjük meg.

„A test és lélek egymáshoz való viszonyának kérdése hajdan és most“ című szintén önállóan is megjelent értekezése laikusok számára is kellemes olvasmány.

Hervadhatlan emléket emelt magának „Az evangélium szerint reformált erdélyrészi egyházkerület fő-, közép- és elemi iskoláinak állapotrajza“ czimen a „Millenium“ alkalmából szerkesztett és irt, 259 nagy 8-adrétű lapra terjedő munkájával, melyből „A felügyelés, igazgatás és oktatás viszonyai“ című rész, mint tisztán az ő szerzeménye, külön lenyomatban is megjelent.

Nem bocsátkozom irodalmi műveinek részletes ismertetésébe, a mi tulterjedne feladatomon, de érdemes volna, hogy erre hivatott szakember behatóan méltassa azokat s esetleg összegyűjtve és rendezve újra kiadja. Érdemes volna ez már azért is, mert iratai közt vannak eddig még ki nem adott dolgozatok is.

Mégis, hogy feltüntessek legalább annyit, hogy miről és mennyit irt, felsorolom az alábbiakban munkái címeit tárgyi csoportokban szedve.

A) Természettudományi munkák.

1. A légtünettani észleletek fontossága. Szeged, 1867.
2. *Liparis dispar*, mint a jegenyefák pusztítója. Szeged, 1867.
3. A Matyér vizi faunája és florája. Szeged, 1868.
4. Floristikai kborlásaim a Mátra hegységen. Pest, 1868. (210 kis 8-adrétű lap.)
5. Geóthe mint természettudós. Kolozsvár, 1872. („Kelet“ tárcaja 184—186. sz.).
6. A cholera és gyógyítása. Kolozsvár, 1873. (36 oldalra terjedő 8-adrétű füzet).
7. Adalék a gabona-rozsda kérdéséhez. (Erdélyi Gazda 1873. 32. sz.).
8. Mi sors érheti vetéseinket? (u. o. 1873. 37. sz.).
9. Haeckel Henrik és legujabb műve. (Erdélyi Muzeum-egylet 1875. 1—3. sz.).
10. Mimicry és más védelmi mód az állatoknál. (Család és Iskola. 1875. 3—4. sz.).
11. Két jelenség az örvényférgek életéből. (Erd. Muz. 1875.).
12. Szövet- és fejlődéstani adatok a tömlőbelü örvényférgek köréből. (Az erd. muzeum-egylet Év. könyvei, 1876. 6. sz., 34 l. 8. r. német kivonattal.).
13. Kolozsvár határának csapásai. („Kelet“ 1876. 126. szám.).

14. A burgonya leghatalmasabb két ellensége korunkban. (Coloradobogár és burgonyapenesz. (Kolozsvári orvos-természettudományi társulat Értesítője, 1877., 10 lap, 4-edrét. Előadta e társulat 1877. okt 13-án tartott estélyén.).

15. A székelyföld földtani és őslénytani leírása, dr. Herlich Ferencztől. Németből fordította P. K. (Megjelent önállóan és a m. kir. földtani intézet Évkönyveiben, 1878.).

16. Az apró téli molypille fenyegető fellépése Kolozsvár gyümölcsöseiben. („Erd. Gazda“ 1882. nov.).

17. Vélemény a phylloxera-ügyben az 1882. évi deczemb 17-re összehívott országos értekezlet elébe terjesztendő miniszteri kérdésekre vonatkozólag. — („Kolozsvári Közl.“ 1882., 229—231. sz.).

18. A phylloxera vastatrix Kolozsvárt. (Kolozsvári orvos-természettudományi Értesítő, 1882. ut.sz.).

19. Kolozsvár környékén talált tömlőbelü örvényférgek. Kolozsvár, 1881. 14 lap, 8. r.

20. Adatok az örvényférgek ismeretéhez. Kolozsvár, 1881. 4. l. 8. r.

21. Jelentés az erdélyi vizek örvényférgeire tett kutatások eredményéről. Két táblával. Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia a Matematikai és Természettudományi Közleményekben. Bp. 1882. V. sz. 22 lap, 8 r.

22. Az intracellularis emésztés, különös tekintettel az örvényférgekre. Kolozsvár, 1882., 12. lap, 8-ad rét.

23. Monographie der Turbellarien. I. Rhabdo-coeliden, von dr. L. Graff. Leipzig, 1882. Nagy ivrétü 441 lapra terjedő mű. Ára 100 mark. Ismertette P. K. Felolvastatott a kolozsvári orvos-termt.-társulat 1882. decz. 15-én tartott szakülésében. Külön lenyomat, 14 lap, 8 r.

24. *Turbellaria*. (A Term.-tud. Társulat megbízásából a „Fauna Regni Hungariae“ című műhöz megírta a *Turbellaria* csoportot latin nyelven. Budapest, 1895.

25. A kolozsvári orvos-term.-tudományi Társulat megbízásából megírta német nyelven e társulat három évi működésének eredményét, mely megjelent a M. Tud. Akadémia által fentartott „Mathemat. und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn“ című folyóiratban. Berlin. 1882—83.

26. A kolozsvári faunaterület két érdekes kigyója. Előterjesztette a kolozsvári orvos-term.-tud társulat 1883. ápr. 27-én tartott szakülésén. („Kolozsvári orv.-termt. Értesítő, 1883.).

27. A symbiosis növény- s állattani tekintetben. Mutatványokkal kísérve előadatott a kol. orv.-termt. társulat 1884. febr. 22-én tartott estélyén. (Orv.-termt. Értesítő, 1884. 1. sz. 20 lap, 8 r.).

28. Társas élet a növények és állatok között. Biologiai értekezés. („Nemzeti Nőnevelés“ 1884. V.)

(Folyt. köv.)

Iskola.

Felhívás.

Azon szülők és gyámok, kik az 1903/4. tanévre leányait a kolozsvári ev. ref. internátussal kapcsolatos Szeretetházba óhajtják felvétetni, még június hó folyamán a polgári, vagy felső-leányiskola igazgatóságánál jegyzetessék elő, különben a jelzett iskolákba a késői jelentkezés esetén — túlnépesek lévén — nem juthatnak be. A Szeretetház igazgatósága az előjegyeztetést szívesen teljesíti, ha ez iránt az illető szülő az igazgatóságához fordul.

Az előjegyeztetésnél bejelentendő a tanuló neve, hány osztályt, mily eredménnyel végzett, születési éve és helye, a szülő neve és foglalkozása.

A Szeretetházba folyamodókra vonatkozó felvételi értesítés e lap közelebbi számában fog közöltetni.

Az igazgatóság.

TÁRCZA.

A jellem és keresztyén vonásai.

(Folytatás és vége.)

S azért nincs a jellemnek szentebb neve, mint ez: keresztyén jellem, mert a szent nevek, miket az ember ezen ő vallásában imád, a szeretet ezerszeres átalakulásai s a jellem ezen absolutummal való teltsége által nyeri emberileg elérhető pozitív tökéletességét; ker. jellem csak a szeretet lelke. A jellemnek mintegy ismeretelméleti fogalmát a szeretet tölti meg tartalommal. Következetesség, szilárdság, áthatlanság, erély egyelőre üres formák; következetes szilárdság a Jézus szeretet-elvében: e formák értékes tartalma; az egyetlen értékes tartalom, ez az első és nagy parancs (Máté 22. 28.) — Ah, az emberek szabályokra morzsolják e parancsot, mint aetherregzésre a fényt, atomokra a lelket; varázsló igék szállonganak: jog, igazság, szabadság, egyenlőség, testvériség s olyan nehezen látjuk meg, hogy a testvériség nem kölcsönös kijátékos kölcsönös ellensúlyozása, de az Isten teremtette egyéniség az istenfiuság elismerésének ker. neve; az egyenlőség az élet, a föld szentelésében való közös hivatás és a szabadság a természet eredeti rendelkezésének öntudatos isteni törvénynyé emelése a szellemi világban is, hol

az egyén szabad,
Érvényre hozni mind, mi benne van
Csak egy parancs kötvén le: szeretet.

(Madách.)

Ah, ez a megváltó erő; valóságok vagyunk és testvérek, nem buborék, nem rab, félelem rabja, tekintélyeké „kötelességek összeütközéséé”, e megváltó parancs által. — Suedenborg úgy találta, hogy az ember „igen-igen kis égféle, mely a szellemvilágnak s az égnek felel meg s a görög bölcs, hogy „hasonlóval ismerjük meg a hasonlót: tüzzel a tüzet, a szeretetet szeretettel s vizzályllyal az átkos vizzályt”, s az evangélium új eget és új földet ígér, új ég és új föld: új szív ebben a kis „ég-félelben”, amely szabad, érvényre hozni mind, mi benne van, csak egy parancs kötvén le: szeretet.

Ezek újból tagadhatlanul, általánoságok, elvontságok; de az általános nemcsak elvont, hanem egyetemes is; s nem elvontság-e a nehézkedési erő, vagy a tehetetlenség elve, vagy ama mysteriosus evolutio? S nem azért szükségszerűek-e ezek is, mert általánosak? A legáltalánosabb, vagyis a legegységesebb, a legközönségesebb. A gyémánt becse ritkasága; sóé, levegőé, napfényé: közönségességük. A szeretetről is sokszor halljuk: utszéli igazság. Alig hiszem, míg az egyéniség megbecsülésének eszménye a kettős könyvvitel módszerével merítették ki, míg az akarat nem kizárólag lelkesíti s az értelemnek nem egyetlen boldogsága ezen amor intellectualis dei. (Spinoze.) Mert a ker. jellem nem csupán az érzelem megszentelődése, de az egész világnézet egységes lendülete a szeretet alapján. Erkölcsei erőink nem metaphysikai entitasok, de egységes szellemünk többi nyilvánulásaitól elválatlan erő: nem összefüggéstelen substratumok összeférczelése, de egységes lény, egységes névvel: ker. jellem s egységes szellemmel; e szellem a szeretet.

Ez a szeretet a lelki szegénység; ez a szomjuhozás az élet után, a láthatatlan után; az alázatosság és áhitat az isteni szépség és erő leirhatatlan látványa előtt, minek temploma az universum, liturgiája a porszemek hangtalan tömörülése, a családi tűzhely édes melege, szántóvető és iskola; zsoltára a sóhaj és a könnyes szem, a virágok illata és Luther és Shakspeare és papja minden lélek, a mint értékesen, őszintén kerül testvérei munkasorába, hogy hirdesse a szeretet munkájának s a munkás szeretetnek evangéliumát, az őszinteségét és szabadságát e szeretet által és örökölje a földet örökölje: legyen élő vallástétel, hogy ez az élet nem játék, de megszentelendő munkatér. Ez a szeretet az igazság éhezése és szomjuhozása, mert a szeretet nem nézheti testvére nyomorát s helyreállítani akarja az isteni rendet; azért is a szeretet él az irgalmasság ruhájában s a szeretet a tiszta szív — milyen fényes prófécia: boldogok a tiszta szívűek, mert ők az Istent meglátják — Istent, megint hadd mondjam: a láthatatlant, a rendet, a szépséget, törvényszerűséget,

az élet értelmét, a hivatást, a menynevei békét s isten gyermekeinek hivatunk, mert békésségre igyekszünk. S a rágalmaztatások? Vértanuság nem azért van benne a világréndben, mert a szeretet óhajtja a szenvedést, parancsolja a vért, de mert a szeretet meggyőzi a szenvedést. Sokrates és Husz és a mi tizenhármunk, — a mi millióink, — belső vívódásaink, kétségeink, kéztördeléseink és diadalmas felszárnyalásaink — nem nekünk szól-e a biztatás: örüljete, mikor titeket háborgatnak? A ker. jellem vonása azért a türelem is; a hősiesség egy magasabb neme, tanítja Carlyle. Sok megalázót hallottunk az erényről,¹ lágy, szétfolyó, elpuhító hatásáról; nem: türelmesség nem bus lemondás, asszonyos lágyág, de tullátni a pillanaton az örökkévalóságra bizni az értékelést, az ítéletet.

„Vesd kenyeredet a vízbe és sok napok mulva megtalálod azt” (Préd. 11.) Isten a hosszutűrő, mert ő a végtelenség, mi pedig látni szeretnők a fűszál növést: türelmetlenségünk csaknem hitetlenség. Nem kell mulhatatlanul hirtelennek lennünk, hogy hősök legyünk; hőssé tesz a türelem; miért ne lehetnénk mindnyájan hősök? Keresztyén hős: a mindenség harmoniája lelkében s körülte a világ, melyet türelme meghódít szeretetének s örökségül hagyja a lelki szegények választottainak. Örökségül: minő jargon? Oh, az Isten rendelkezései oly egyszerűek: azért, mert szomjuhozni a jót annyi, mint immár birni, érezni hibáinkat annyi, mint megjavulni, látni az igazságot: magunkhoz kapcsolni, irgalmasságot cselekedni annyi, mint bűneink megbocsáttatását érezni, szeretni ellenségünket is annyi, mint meggyőzni magunkat.² Isten nem a sikert kívánja, de a törekvést, nem a tökéletességet, de a tökéletesség égő szomját; mennyországunk nem egy exakt mennyiség, de egy örökös elmélkedést engedő ideál; — szeretetünk nem kész állapot, de kifogyhatatlan erő; nem tőlünk független, távol álló, hideg tömeg, de éppen mi vagyunk.

S ezért a szeretet parancsának kivihetőségében áll ésszerű követelhetősége s abban, hogy a természet és szellem végcélja, bírja a szeretet minden parancsot összefogó, megnevesítő, áldó erejét. Még csak néhány szót. Az egyéniség kultuszának neveztem legmagasabb ideálokat: a szeretet szelleme által e kultusz felülemelkedik a nagy egyéniségek öntudatlan kultuszán. Nagy emberekben hinni természetes, tanít Emerson; tanítványokká tesznek felemelni, uraink a természet s a gondviselés intézkedése által; de az egyéniség keresztyén kultusza több ennél: ez a *testvér* név megszentelése, az Istenfiuság Jézusi szelleme. A nagy ember, a próféta, a hős, a tanító, drága nevek nekünk, de drágább ez a név: testvér. Az egyéniség keresztyén kultusza: a ker. testvériség.

E szellemnek van elpecsételve iskolánk is, örökségének örökösei ifju népe. Elmjük, szívük a mienk, mi pedig a Krisztuséi vagyunk. Tanítványaink; mi Mesterünkhöz visszük őket is Tanítványainak lenni annyi, mint keresni Isten országának dicsőségét, annyi, mint munkatársnak lenni. Kedves ifju barátaim: munkatársnak; egyetlen fogadástétel, egyetlen diadal sincs egyszerű falaink között nincs öröm szivetekben, nincs új sugára elméteknek, a mi nem Isten országával kapcsolna össze mind mélyebben: lássátok meg e fényes hivatást, hogy az örök Istennek elhívott harcosai vagytok. Ifjuságtok már önmagában a szeretet symboluma, legyen az ifjuság szent csüggedése a nagy ideálokön megújító ereje a mi munkánknak is. Virága, reménysége, annyi szent névnek: szülőnek, hazának, érzitek-e mennyi szent munka vár, hív; akartok-e dísz, gyönyörűség, erő, diadal lenni? Irjátok lelketek egére e legszentebb szót: szeretet; minden más szent név meghajlik előtte, mint József álmában a csillagok a királyi nap előtt. Munkatársakul várunk, fogadunk, hívunk, testvérekül, fiakul, jertek. „Arról ismerünk meg titeket, hogy a szeretetben éltek.”

Tankó Béla
szászvárosi tanár.

¹ Igy *Nietzschetől*; Der Hammer redet: Verdet hart! (*Götzendämmerung* s minden más könyvében is.)

E gondolatok gyönyörű fejtegetését l. *Coquerel fils* predikáció sorozatában: *Les bienheureux selon Jésus Christ*.

Különfélék.

Az orbai ev. ref. egyházmegye egyházi értekezlete Czofalván, 1903. május 19-én reggel 9 órakor kezdődőleg tartja meg tavaszi *rendes közgyűlését*, melyre a tagok és érdeklődők tisztelettel meghívotnak. Sorrend: 1. Elnöki megnyitó, *Bodor János* egyházi elnök által. 2. Titkári jelentés, a tél folytán kifejtett egyh. társ. tevékenységről, *Ignác László* titkár által. 3. Az új „Énekes Könyv”-tervezetről felolvas *Nagy Imre*. 4. Istentisztelet: a) *Invocatio* a gyülekezet által. b) „Fohász,” énekli a *zágoni tanítói kar*. c) Imádkozik *Szeremley Lajos* czofalvi lelkész. d) „Ima,” énekli a *zágoni tanítói kar*. e) Beszédet mond *Vass Jenő*, pákái lelkész. f) Himnusz, énekli a *gyülekezet*. 5. Szaval *Farkas Károly*, zágoni tanító. 6. „Egy református pap feljegyzései”-ről felolvas *Gyárfás Győző*, kir. főmérnök. 7. Vallásos költeményeiből felolvas *Földes György*. Közébédéről gondoskodva lesz 1 frt 20 kr.-ért azok részére, kik május 15-ig akár közvetlenül, akár lelkészünk által a czofalvi lelkészi hivatalnál jelentkeznek.

Köszönetnyilvánítás. Az ev. ref. Szeretetház részére adományoztak: A nagybacsoni konfirmált ifjak 10 koronát, az aranyos-polyáni ifjak perselypénzadománya 5 korona, a szászvárosi takarékpénztár r. t. 50 kor., Geiger Albert zongoraművész 1903. március hó 18-án rendezett hangversenye jövedelméből 35 koronát, Vén Mihály bikfalvi esperes 5 kor. 60 fillért, Antos József és Zathureczky József egyh. ker. főgondnokok 20 koronát. Fogadják a nemes szívű adományozók nagybecsű adományaikért a Szeretetház kebli tanácsának hálás köszönetét.

Hálasköszönet. Alsó-Árpáson m. áll. vasuti állomásfőnök tekintetes *Baróti Sándor* neje *Kövér Vilma* öngyászta az oláh-ujfalusi ev. ref. u. templom szószékére a husvéti ünnepek alkalmával egy 60 korona értékű világoszöld, sok munkával sajátkezűleg himzett persaszövet szószéktakarót ajándékozott, ezen monogrammal: *B. V. Isten dicsőségére 1902.* — Nyilatkozata szerént templomszentelésünkre tartotta, de nem tudva mikor történik, nem halogathatta tovább. Fogadják a jószívű adakozó nemes tetteért hálás köszönetét e régen pátronusokkal bővülő, most szegény, kevés népeségű egyházközségnek. *Bogdán József*, ev. ref. körlelkész.

Hivatalos rész.

2222—1903.

KÖRLEVÉL

mindenik kollégium méltóságos t. Elöljáróságához.

A vallás- és közoktatásügyi Miniszter ur f. é. 26034. sz. a. kelt leiratával a folyó tanév végén tartandó érettségi vizsgálatokhoz az 1883. XXX. t. cz. 23. §-ából kifolyólag kormányképviselői minőségben a zilahi főgymnásiumhoz dr. Antal Géza pápai ev. ref. főiskolai igazgatót, kolozsvári főgymnásiumhoz Hamar István budapesti ev. ref. főiskolai tanárt, nagyenyedi főgymnásiumhoz dr. Székely György sárospataki ev. ref. főiskolai tanárt, székelyudvarhelyi főgymnásiumhoz dr. Szádeczky Lajos kolozsvári tudomány-egyetemi nyugalmazott r. tanárt, a szászvárosi főgymnásiumhoz dr. Barta Béla debreczeni ev. ref. jogakadémiai igazgatót, sepsiszentgyörgyi főgymnásiumhoz Kovács Albert budapesti ev. ref. főiskolai tanárt, marosvásárhelyi ev. ref. főgymnásiumhoz dr. Ballagi Aladár budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt küldötte ki.

Kolozsvárt, 1903. május hó 16-án.

Dr. Bartók elnök. *Dr. Sárkány Lajos*, tanügyi előadó.

2039—1903. sz.

KÖRLEVÉL

valamennyi nagytiszteletű esperes, tiszteletes lelkész aának, méltóságos t. kollégiumi előljáróságnak és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek tiszteletes t. tanácsának.

Tudomásvétel és alkalmazkodás céljából értesítettnek, miszerint a „Foncière” biztosító intézettel kötött szerződés 1903. évi december 31-én lejár, minélfogva figyelemztetjük a t. Czimeket, hogy a most ujabban feladandó biztosítások csak ez időig terjedő érvényenyel kötendő meg. Kolozsvárt, 1903. május hó 13-án.

Dr. Bartók, elnök. *Kádár János*, titkár.

390—1903 sz.

FELHIVÁS

a deési ev. ref. egyházmegye lelképásztoraihoz.

A Kovács Endre-féle alapítvány 1902. július 1-től 1903. július 1-ig járó 400 korona kamatainak kiosztása tárgyában, a „Prot. Lap” 1901. évi 31-ik számában közzétett 598. sz. felhívásomra, lelkész-társaim figyelmét ismételtelen kérem, hogy a kiknek ezen segélyhez alapos igényök van, ez iránti kérvényöket hivatalomhoz 8 nap alatt beterjeszteni sziveskedjenek.

A deési ev. ref. egyházmegye esperesétől.
S.-M.-Berkeszen, 1903. május 15.

Pap István, esperes.

152—1903. sz.

MEGHIVÓ.

Az erdővidéki ev. ref. egyházmegye folyó évi jun. hó 9-én d. e. 9 órakor kezdődőleg Bibarczfalván megtartandó közgyűlésére ennek illetékes tagjait tisztelettel meghívom.

Főbb tárgyai e közgyűlésnek: 1. Elnöki megnyitó. 2. Felsőbb hatósági leiratok tárgyalása. 3. Esperesi jelentés az egyháztiszteletéről és az egyházmegye állapotáról. 4. Főjegyző előterjesztése a tanács működéséről. 5. Számvévi jelentés. 6. Választások. 7. Kérvények, észrevételek és indítványok tárgyalása.

E gyűlésen istentiszteleti szolgálatot tart: tiszteletes *Érsek Elek* száraz-ajtai lelkész-társam.

Középajta, 1903. május 15.

Kövér András,
ev. ref. esperes.

MEGHIVÓ.

Az udvarhelymegyei általános egyházi értekezlet 1903. évi június hó 11-én az etédi egyházközségben tartja *évi rendes közgyűlését*, melyre Önt keresztyéni szeretettel meghívjuk. — Tárgysorozat: 1. Reggel 8 órakor a község végén az elnökség és az egyházmegye esperesének fogadása. 2. 9 órakor igazgató választmányi gyűlés az Erzsébet házban. Fél tíz órakor istentisztelet, végzik: *Fejes Áron* tanár, *Péter Károly* a.-sófalvi lelkész, alelnökök. Énekelnek az iskolás növendékek hegedű-szólo orgonakísérettel. 3. Megnyitó, tartja dr. *Gyarmathy Dezső* világi elnök. 4. Üdvözlő beszéd, tartja *Csia Kálmán* etédi lelkész, fiókköri elnök, felel *Menghárt András* esperes, védnök. 5. Szabad előadás, tartja *Vajda Ferencz* udvarhelyi lelkész. 6. Szaval *Márton Árpád* küsmődi pap. 7. Jelentés az értekezlet egy évi működéséről, előterjeszti *Lajos János* bögözi lelkész, titkár. 8. Az ig.-választmány által előkészített ügyek tárgyalása. 9. Általános tisztújítás. 10. A jövő évi közgyűlés helyének és idejének meghatározása. 11. Indítványok, melyek a közgyűlést megelőzőleg egy héttel az elnökhöz beküldendőek. 12. D. u. 3 órától a helybeliek által rendezett népnünpély s egyházi estély, az értekezlet javára. — Jegyzés: A résztvevők elszállásolási s ebéd iránti igényöket (ára 2 kor.) jelentsék be *Csia Kálmán* etédi lelkésznek május 30-ig. *Péter Károly*, egyh. alelnök. *Lajos János*, egyh. titkár.

Felhívás.

Valamennyi egyházmegyei „Egyházi-Értekezlet” Ntű. elnökségéhez.

Tisztelettel kérjük a Ntű. elnökségeket, hogy miután a kerületi értekezleti tagok névsorát össze kell állítanunk, hogy a közgyűlésnek arról jelentést tchessünk és az Évkönyvben is kinyomathassuk, **a vezetése alatt álló egyházmegyei értekezleti tagok névsorát Zsigmond Ferencz pénztárnok aá.-hoz (Kolozsvár, Farkasutca) mihamarább, de legkésőbb június 10-ig beküldeni sziveskedjenek.** Egyben kérjük a tagdíjak beküldését is, hogy a számadások elkészíthetők legyenek.

Kolozsvár, 1903. május 10.

Deési Gyula, e. elnök. *Zsigmond Ferencs*, pénztáros.